

nummer 6/1982

Het slachtoffer in
het strafproces

WODC-studiedag,
april 1982

W

wetenschappelijk

O

onderzoek-en

D

documentatie

C

centrum

Justitiële verkenningen

Inhoud

Blz.

- 3 **Voorwoord**
- 5 Openingswoord WODC-studiedag *'Het slachtoffer in het strafproces'* door de Staatssecretaris van Justitie, **mr. M. Scheltema**
- 10 **dr. J. J. M. van Dijk** De positie van het slachtoffer in het strafproces: achtergronden en perspectieven
- 21 **jhr. mr. L. A. R. J. de Beaufort** De rol van het slachtoffer bij opsporing en vervolging
- 39 **dr. J. Shapland** Ervaringen van slachtoffers met politie en justitie in Engeland
- 51 Korte samenvatting van de forumdiscussie
- 56 **Literatuurlijst** m.b.t. hulpverlening en schadevergoeding aan slachtoffers van misdrijven
- 64 **Literatuuroverzicht**
- 64 Algemeen
- 66 Strafrecht en strafrechtspleging
- 72 Criminologie
- 78 Gevangeniswezen
- 81 Kinderbescherming
- 83 Politie
- 88 Drugs
- 90 **Boekwerken**

Voorwoord

3

Op 20 april jl. heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum een studiedag georganiseerd over de plaats van het slachtoffer in het strafproces. In dit themanummer van Justitiële Verkenningen wordt eerst het openingswoord van de Staatssecretaris, mr. M. Scheltema, integraal weergegeven. Daarna vindt u de inleidingen die door dr. J. J. M. van Dijk (plaatsvervangend hoofd WODC), jhr. mr. L. A. R. J. de Beaufort (advocaat-generaal bij het gerechtshof te Amsterdam) en dr. J. Shapland (wetenschappelijk hoofdmedewerkster op het Centre for Criminological Research van de Universiteit van Oxford, Engeland) op deze studiedag zijn gehouden.

Hierna zal een summiere samenvatting van de paneldiscussie worden gegeven. Het themanummer wordt afgesloten met een literatuurlijst die in zijn geheel gewijd is aan hulpverlening en schadevergoeding aan slachtoffers van misdrijven.

In zijn openingswoord gaat de Staatssecretaris in op de principiële vraag hoe het streven om het slachtoffer een duidelijke plaats te geven in het strafproces, zich verhoudt tot de doelstellingen van de strafrechtspleging, vergelding, afschrikking en resocialisatie.

Van Dijk borduurt in zekere zin op dit thema voort en laat vanuit een historisch perspectief zien dat juist nu na één eeuw discussie over de positie van het slachtoffer, de tijd rijp lijkt om aan de realisatie van dit streven vorm te geven.

In zijn lezing over de rol van het slachtoffer bij opsporing en vervolging, gaat de Beaufort in op de verschillen tussen het slachtoffer als persoon en het slachtoffer als getuige. De Beaufort betoogt dat Justitie en de politie het slachtoffer primair als persoon moeten benaderen en vervolgens met het slachtoffer moeten proberen als getuige samen te werken. In zijn lezing wordt de wijze waarop politie en

Justitie deze 'erkenning' van het slachtoffer kunnen realiseren, zeer gedetailleerd uitgewerkt.

Dr. J. Shapland sprak op deze studiedag over haar longitudinale onderzoek in Engeland onder 278 volwassen slachtoffers, die met alle onderdelen van het justitiële apparaat in aanraking zijn geweest. Zij wijst er op dat bij slachtoffers vooral een sterke behoefte aan meer informatie over de justitiële gang van zaken bestaat. In de tweede plaats blijkt uit haar nog lopende onderzoek, dat de door de rechters aan de dader als straf opgelegde 'compensation orders' (schadevergoedingsbevelen) grote, vooral symbolische betekenis hebben voor het slachtoffer.

Deze aanpak lijkt voor de slachtoffers vooral daarom zo bevredigend, omdat hierbij de justitie zijn betrokkenheid met het slachtoffer tot uitdrukking brengt terwijl de dader tevens tot een soort schuldbekentenis wordt aangezet.

WODC-studiedag: Het slachtoffer in het strafproces

Openingswoord uitgesproken door mr. M. Scheltema Staatssecretaris van Justitie

Dames en Heren,

Het is mij een bijzonder genoegen om deze studiedag van het WODC over de plaats van het slachtoffer in het strafproces met enkele woorden te mogen openen.

Het WODC heeft in het verleden regelmatig studiebijeenkomsten georganiseerd. Naar ik echter heb begrepen heeft geen enkele studiedag ooit zoveel belangstelling getrokken als die van vandaag. Uiteenlopende groeperingen als de universitaire wereld, de reclassering, de politie, het openbaar ministerie en de organisaties voor hulpverlening aan slachtoffers, als mede de vaste commissie voor Justitie van de Tweede Kamer zijn allen ruim vertegenwoordigd. Deze belangstelling is uiteraard verheugend voor de organisatoren. Belangrijker echter lijkt me dat hieruit op niet mis te verstane wijze blijkt dat de problematiek van de slachtoffers van misdrijven door zeer veel functionarissen die bij de strafrechtspleging zijn betrokken als een urgente zaak wordt gezien.

De problematiek van de slachtoffers heeft zeer verschillende aspecten en dit geldt ook voor het overheidsbeleid in deze. In Nederland is in 1976 het schadefonds geweldsmisdrijven ingesteld. In dat zelfde jaar heeft de regering een centrale beleids- en ondersteuningsgroep ingesteld ten behoeve van de nazorg van ex-gegijzelden. Daarnaast zijn er in verschillende gemeenten vaak in nauwe samenwerking met de politie projecten van de grond gekomen die hulp verlenen aan slachtoffers van delicten. Ook de reclassering heeft plaatselijk dit soort activiteiten ten behoeve van slachtoffers ontwikkeld.

De werking van het schadefonds en van enkele lokale slachtofferhulpprojecten wordt thans vanuit het WODC geëvalueerd. Hierbij zal

vooral worden geprobeerd vast te stellen hoe de slachtoffers zelf de geboden hulp ervaren. Ook vanuit de Universiteit van Groningen — u zult van mij begrijpen dat ik hier met genoeg op wijs — is recent dergelijk onderzoek verricht. Mede aan de hand van de resultaten van deze studies zal moeten worden bezien in welke richting deze activiteiten verder zouden kunnen worden ontwikkeld. Het zou stellig de moeite waard zijn geweest om aan dit onderdeel van de slachtofferproblematiek een studiedag te wijden.

De organisatoren hebben echter gemeend dat thans prioriteit zou moeten worden gegeven aan een discussie over de plaats van het slachtoffer binnen het strafproces. Over dit aspect van de slachtofferproblematiek is tot nu toe in Nederland nog relatief weinig discussie geweest. Zowel uit het wetenschappelijk onderzoek onder slachtoffers als uit de praktijkervaringen van de hulpprojecten blijkt dat dit aspect van zeer groot belang is. Bij de behandeling van de justiebegroting voor 1982 is hierop van beide kanten van de tafel geweest. Een aanleiding om juist aan de contacten van het slachtoffer met de politie en justitie een studiedag te wijden is verder geweest de verschijning van het rapport van de werkgroep aangifte sexuele geweldsmisdrijven.

6

De plaats van het slachtoffer binnen het strafproces is een buitengemeen complex onderwerp omdat het denken hierover noodzakelijkerwijze tevens een bezinning vereist over de doelstellingen van de strafrechtspleging. Het lijkt mij niet wel mogelijk om de positie van het slachtoffer geïsoleerd te bestuderen. Bij de instelling van het Schadefonds Geweldsmisdrijven is binnen en buiten de Tweede Kamer uitvoerig gediscussieerd over de principiële grondslagen ervan.

Als één der belangrijkste gronden is daarbij door de toenmalige minister van justitie aangemerkt de solidariteit van de samenleving met geweldslachtoffers als buiten eigen toedoen ernstig gedupeerde medeburgers. In verband met de vandaag op deze studiedag aan de orde zijn de, vooral op de strafrechtspleging zelf gerichte voorstellen, is primair de vraag naar de strafrechtstheoretische rechtvaardiging aan de

orde. Waarom is juist voor de justitie een taak weggelegd? In vroegere discussies over de hulpverleningsprojecten voor slachtoffers is gewezen op de hulpverlenende taak van de politie en op de praktische omstandigheid dat de politie van oudsher het eerst in aanmerking komende contactadres voor slachtoffers is. Ook de voorlichtende taak van de politie m.b.t. het voorkomen van misdrijven vormt een argument voor het ontwikkelen van slachtoffergerichte activiteiten door de politie. Voor de bemoeienis van het openbaar ministerie en de strafrechter met het slachtoffer ontbreken dergelijke voor de hand liggende grondslagen. Deze bemoeienis is ook in sterkere mate controversieel. Voor wat betreft de schadevergoeding van het slachtoffer wordt bijvoorbeeld wel betoogd dat deze bij voorkeur moet worden geregeld door publiekrechtelijke en/of privaatrechtelijke verzekeringsstelsels en voor het overige eerder een taak is voor de burgerlijke rechter dan voor de strafrechter. Het lijkt zaak op deze principiële discussie wat dieper in te gaan.

7

Globaal kunnen er drie hoofddoelstellingen van de strafrechtspleging worden onderscheiden: vergelding (tgw. ook wel conflictoplossing genoemd), afschrikking en resocialisatie. In de jaren '50 en '60 heeft in de Westerse landen de doelstelling van de resocialisatie sterk op de voorgrond gestaan. In de jaren zeventig heeft daarnaast de doelstelling van de afschrikking weer meer de aandacht gekregen. Anno 1982 moet worden geconstateerd dat over het resocialisatie-ideaal onder strafrechtjuristen en criminologen de nodige scepsis is ontstaan.

Tevens wordt gaandeweg duidelijk dat ook de afschrikwekkende effecten van het strafrecht op de meeste gebieden niet zo groot zijn en in ieder geval onvoldoende om de maatschappelijk bepaalde stijgingen van de criminaliteit te voorkomen. Het ligt voor de hand dat onder deze omstandigheden de reeds decennia bestaande, sluimerende kritiek op het dadergerichte karakter van de moderne, Westerse strafrechtspleging sterk opkomt. Het argument dat de terugdringing van de criminaliteit voor het strafrechtelijke systeem de eerste en enige

prioriteit dient te zijn, is niet langer overtuigend nu is gebleken dat deze doelstelling ondanks vaak forse investeringen, in geen enkel Westers land is bereikt. In een periode van toenemende twijfels over het vermogen van het strafrechtelijke systeem om de criminaliteit terug te dringen, valt moeilijker te rechtvaardigen dan in het verleden dat men aan de belangen van de slachtoffers weinig aandacht besteedt.

8 Dit geldt in het bijzonder voor het contrast tussen de energie die wordt besteed aan de resocialisatie van de verdachte en een voor hem of haar faire rechtspleging enerzijds en de geringe aandacht voor het slachtoffer anderzijds. Nu het er op lijkt dat veel van de bijzondere resocialisatie-inspanningen onzekere resultaten opleveren, is dit contrast groter dan bijvoorbeeld tien jaar geleden toen men van deze effecten veel grotere verwachtingen had. Veel elementen van de strafrechtspleging die aanvankelijk de resocialisatie beoogden te bevorderen, ontlenen hun bestaansrecht thans mede of zelfs hoofdzakelijk aan overwegingen van humaniteit. Als dit zo is, valt vervolgens moeilijk te verdedigen dat deze overwegingen sterker zouden moeten gelden ten aanzien van de daders dan ten aanzien van de slachtoffers. Wanneer de overheid het plegen van een delict mede opvat als een aanleiding om aan de betrokkene een hulpaanbod te doen, is het onlogisch om zo'n aanbod niet te doen aan degene die door het delict in moeilijkheden is geraakt.

Wanneer kortom het strafrechtelijke systeem zou nalaten om zich meer te gaan bekommeren om de belangen van het slachtoffer komt de geloofwaardigheid ervan op het spel te staan en zal waarschijnlijk in het bijzonder de hulpverlening aan de dader op verzet gaan stuiten. Het spreekt vanzelf dat over de principiële achtergronden van deze materie nog veel meer te zeggen valt.

Ik twijfel er niet aan of dit zal in de loop van de dag ook gebeuren. Mijnerzijds heb ik slechts willen aangeven dat er tussen de aandacht voor de dader en de aandacht voor het slachtoffer geen tegenstelling hoeft te bestaan. Het streven naar een grotere aandacht voor de persoon van het slachtoffer lijkt juist in het verlengde te

liggen van de aandacht voor de persoon van de dader.

Ik hoop, mede namens de minister, dat u vandaag met elkaar een interessante en vruchtbare gedachtenwisseling zult hebben en dat deze studiedag daarmee een stimulans zal zijn voor de verdere ontwikkelingen op dit terrein.

De positie van het slachtoffer in het strafproces: achtergronden en perspectieven

door dr. J. J. M. van Dijk

10

Onder invloed van de positivistische richting binnen de 19de eeuwse strafrechtswetenschappen is de aloude doelstelling van de vergelding gaandeweg vervangen door meer moderne 'wetenschappelijke' doelstellingen als resocialisatie en beveiliging van de maatschappij. Het positivistische programma lijkt in de loop van de twintigste eeuw in de meeste Westerse landen en zeker in Nederland goeddeels te zijn uitgevoerd. Weinig bekend is echter dat de 19de eeuwse positivisten aanvankelijk het strafrecht niet alleen een meer positieve functie wilden laten vervullen voor de samenleving en de dader, maar ook voor het slachtoffer. De veronachtzaming van de belangen van het slachtoffer door het strafrecht kwam hen minstens even inhumaan en onredelijk voor als de vergeldende bestraffing van de dader. Op de positivistische congressen tussen 1880 en 1900 zijn dan ook o.a. vurige pleidooien afgestoken voor een stelsel waarin de dader zou werken om zijn slachtoffer schadeloos te stellen in plaats van zou 'zitten'.

Binnen de positivistische richting hebben de aanhangers van het resocialisatie-ideaal tenslotte de overhand gekregen. In 1900 moest de Engelse deelnemer W. Tallack, secretaris van de Howard League, tot zijn spijt constateren dat er veel was bereikt voor de dader maar nog nagenoeg niets voor het slachtoffer. Over de positie van het slachtoffer merkte hij op: *'It will be one of the problems which the Twentieth Century may perhaps work out to a more complete extent'*¹.

In de eerste helft van de 20ste eeuw is de strafrechtswetenschap nagenoeg geheel aan de problemen van de slachtoffers voorbijgegaan. Ook – of zelfs vooral – de zogenaamde hulpwetenschappen (psychiatrie, criminologie)

waren volledig op de dader gericht. Pas in de jaren zestig ontstond er weer enige belangstelling voor de gedupeerde partij. Deze hernieuwde aandacht heeft ertoe geleid dat inmiddels in de meeste Westerse landen overheidsfondsen zijn ingesteld waaruit slachtoffers van (zware) geweldsmisdrijven een uitkering kunnen krijgen met een schadevergoedend karakter. Meer recent zijn er bovendien in veel landen door vrijwilligers projecten ontwikkeld gericht op het verlenen van hulp aan slachtoffers van misdrijven. Hoewel er dus wel enige voortgang is geboekt, kan toch nog allerminst worden geconcludeerd dat Tallacks verwachtingen over de slachtoffervriendelijke strafrechtshervormingen die de 20ste eeuw wellicht zou realiseren, reeds in vervulling zijn gegaan. De positie van het slachtoffer in het strafproces is in West-Europa in het algemeen en Nederland in het bijzonder nog even marginaal als in 1900.

11 Nu duidelijk is dat de veronachtzaming van het slachtoffer door de strafrechtspleging reeds een eeuw geleden als onredelijk en inhumain is onderkend en hierin desondanks tot op heden bijna niets is veranderd, lijkt het weinig zinvol om zonder een nadere rechtvaardiging opnieuw met voorstellen te komen voor een positieverbetering van het slachtoffer in het strafproces. Waarom zou nu plotseling wel kunnen worden verwezenlijkt wat honderd jaar lang kennelijk onmogelijk was? Zonder althans een poging tot een antwoord op deze sceptische vraag lijkt een beleidsgerichte studiedag over het slachtoffer in het strafproces een nogal utopische aangelegenheid.

Deze door het WODC georganiseerde studiedag staat echter niet op zichzelf. Het Permanente Comité voor Criminaliteitsvraagstukken van de Raad van Europa heeft onlangs een groep deskundigen uitgenodigd om voorstellen te ontwikkelen m.b.t. de slachtoffers. Deze voorstellen zullen gezien het verstrekte mandaat, niet beperkt blijven tot een technische aanpassing van de schadefondsen, maar verder gaan. Ook op nationaal niveau wordt in veel landen gestudeerd op de positieve functies die het strafrecht zou kunnen hebben voor het slachtoffer. Opmerkelijk is hierbij de afwezigheid van een duidelijk verband met de politieke

kleur van de desbetreffende regeringen. De huidige sociaal-democratische minister van justitie van Frankrijk heeft zich evenzeer geïnteresseerd getoond in de slachtofferproblematiek als zijn tot de conservatieven behorende, Engelse collega. Dit gegeven doet op zichzelf reeds veronderstellen dat de huidige 'slachtoffer-beweging' structurele achtergronden heeft en niet als een modeverschijnsel kan worden afgedaan.

Welke zijn deze achtergronden en in hoeverre gaat het hierbij om factoren die zich ook, of zelfs in versterkte mate, in de toekomst zullen voordoen? Drie maatschappelijke ontwikkelingen die met de slachtofferbeweging in verband zouden kunnen staan, zullen hieronder worden besproken. Eerst zal worden gezien of er wellicht sprake is van een gewijzigde houding van de slachtoffers t.a.v. de delicten die hen zijn overkomen en de daders ervan. Daarna zal aandacht worden besteed aan de wellicht gewijzigde houding van justitiabelen t.a.v. de justitie, als onderdeel van de gewijzigde houding van de burger t.a.v. autoriteiten in het algemeen. Tenslotte zal aan de orde komen de zich wijzigende houding van de justitie en politiefunctionarissen t.a.v. hun werk. Vanzelfsprekend staan de te bespreken ontwikkelingen niet los van elkaar. Voor de overzichtelijkheid zullen ze hier echter afzonderlijk worden behandeld.

12

Het slachtoffer in verzet

De meest voor de hand liggende verklaring voor de opkomst van de slachtofferbeweging in de laatste jaren lijkt te zijn de toeneming van de criminaliteit. Een steeds groter deel van de bevolking wordt jaarlijks één of meer keren de dupe van veelal kleine criminaliteit, zoals vandalisme, fietsendiefstal of inbraak bij particulieren e.d. Tengevolge hiervan heeft een veel groter deel van de bevolking tegenwoordig persoonlijke ervaringen gehad met criminaliteit en met de reactie hierop van de politie (en eventueel de justitie). Het misdaadbewustzijn van de bevolking is groter geworden en tevens het op eigen ervaringen berustende bewustzijn dat de daders zelden worden gepakt. Hoewel hiermee de voorwaarden aanwezig lijken te zijn voor een min of meer georganiseerde vorm

van belangenbehartiging door (potentiële) slachtoffers, lijkt een direct verband met de beleidsmatige slachtofferbeweging vooralsnog niet aanwijsbaar. Voorzover slachtoffers zich zelf organiseren leidt dit meestal tot kortstondige initiatieven om zelf te gaan surveilleren e.d., maar niet tot pressie op de overheid of op de justitie om meer voor slachtoffers te doen². Een belangrijke oorzaak van de relatieve passiviteit van de slachtoffers tot nu toe is ongetwijfeld de mogelijkheid voor de meerderheid van de slachtoffers om de schade, ongeacht de strafrechtelijke afloop van hun 'zaak', op de verzekering te verhalen. Drie- vierde van alle inbraakslachtoffers is in Nederland tegen dit soort schade verzekerd. Het vermogen van het verzekeringswezen om aldus de onvrede over criminaliteit te absorberen lijkt echter thans zijn grenzen te hebben bereikt. Niet alleen worden de premies steeds hoger maar de verzekerde wordt bovendien steeds vaker verplicht om grote kosten te maken voor de aanschaf van beveiligingsapparatuur. Deze kostenverhoging is uiteraard belastend voor de betrokkenen en zal bovendien waarschijnlijk een steeds grotere groep potentiële slachtoffers ervan weerhouden zich te verzekeren. Op grond hiervan valt te verwachten dat er in de nabije toekomst ook in Nederland steeds meer slachtoffers zullen komen die de hen toegebrachte schade niet op de verzekering zullen kunnen verhalen. Vooral voor deze in omvang toenemende groep zullen de gevolgen van het delict om een aantal redenen extra hard aankomen. Ten eerste zullen de schadeposten wegens de inkomensachteruitgang objectief zwaarder drukken op het eigen budget dan in het verleden het geval was. Ten tweede is de Nederlandse burger op nagenoeg alle andere terreinen waarop het noodlot hem kan treffen, gewend geraakt aan de interventies van de verzorgingsstaat. De ervaring om geheel buiten eigen toedoen in financiële problemen te geraken, zal thans sterker als onrecht worden gevoeld dan in de liberale samenlevingen van weleer. Te verwachten valt kortom dat in de huidige periode van economische recessie het 'slachtofferprotest' luider zal gaan opklinken dan tot nu toe is gebeurd. De slachtofferbeweging lijkt hierop te anticiperen.

Een van de meest verontrustende ontwikkelingen op het gebied van de kleine criminaliteit is het vooral onder (veelal niet tegen diefstal verzekerde) jongeren snel om zich heen grijpende verschijnsel van de compenserende diefstal: slachtoffers die zelf een identiek delict plegen om aldus de hen toegebrachte schade te verhalen³. De slachtofferbeweging onder strafrechtsdeskundigen zou men in dit verband kunnen zien als een poging om middels het strafrecht de opwaartse spiraal onder de jongeren van bestolen worden, compenserend stelen etc. te doorbreken. Meer aandacht voor de slachtoffers is in dit verband een vorm van normstelling naar een potentiële dadergroep toe. Hierbij gaat het niet zozeer om het voorkomen van eigenrichting maar om het tegengaan van een subcultuur waarbinnen de normale reactie op een diefstal het plegen van een compenserende diefstal is.

14

Aparte bespreking behoeft de rol van vrouwelijke slachtoffers van (sexuele) geweldsmisdrijven. Onder invloed van de vrouwenbeweging wordt door een toenemend aantal vrouwen een beroep gedaan op de politie en justitie in verband met door mannen tegen hen gepleegde geweldsmisdrijven. Op dit deel terrein bestaat er thans reeds een directe relatie tussen de ervaringen en reacties van individuele slachtoffers en de slachtofferbeweging in het beleidsmatige vlak. Aan de hulpverleningsprojecten ten behoeve van slachtoffers van verkrachting en huiselijk geweld wordt actief deelgenomen door vrouwen die zelf ooit slachtoffer zijn geweest. Deze hulpverleningsprojecten leveren zowel in de Verenigde Staten als in West-Europa belangrijke impulsen voor de slachtofferbeweging in het algemeen en zullen dit ook in de toekomst blijven doen.

De rechtsbescherming van het slachtoffer

De democratiseringsprocessen die zich in de jaren '60 en '70 in de Nederlandse samenleving hebben voltrokken hebben onder meer geresulteerd in een imposante uitbouw van de rechtsbescherming van de burger in zijn contacten met de overheid. Op vrijwel alle gebieden van overheidszorg dient de overheid thans bij de uitvoering van zijn taken meer rekening te houden met de belangen van indi-

viduele burgers dan vroeger het geval was. De rechtsingang die is gecreëerd door de Wet Administratieve Rechtspraak Overheidsbeschikkingen van 1976 lijkt van deze ontwikkeling vooralsnog het sluitstuk te zijn.

Aan het slachtoffer van criminaliteit echter is niet alleen de verzorgingsstaat goeddeels voorbijgegaan. Ook de democratiseringsprocessen hebben in de positie van het slachtoffer nagenoeg geen verbetering gebracht. Het contrast tussen de rechtspositie van de burger in zijn contacten met de overheid en die van het slachtoffer in zijn contacten met de justitie is hierdoor thans groter dan ooit.

Hoe groot dit contrast is wordt duidelijk wanneer men zich probeert voor te stellen hoe de rechtspositie van de burger zou zijn in zijn relatie tot het gemeentebestuur bijv. in verband met de Hinderwet, als deze positie analoog zou zijn aan die van een slachtoffer. Men stelle zich een burger voor die als omwonende van een fabriek bezwaar aantekent tegen een hinderwetvergunning bij een gemeentebestuur dat zich gedraagt à la het Openbaar Ministerie. Wat heeft deze klager van zijn gemeentebestuur te verwachten? Om te beginnen, moet gevreesd worden dat de klager nimmer meer iets van de gemeente zal vernemen. Wanneer hij na enige tijd merkt dat de gewraakte fabriek nog steeds actief is, zal hij zich als moderne burger tot de afdeling rechtsspraak van de Raad van State wenden. De Arob-rechter zal ongetwijfeld aan de gemeente vragen waarom de klager nooit meer iets heeft vernomen, laat staan over zijn bezwaren is gehoord. De fictieve gemeente zal hierop dan antwoorden dat zulks ongebruikelijk is en gezien de werkdruk ook niet uitvoerbaar. Maar, zo zal de Arob-rechter vervolgens vragen, op welke wijze heeft de gemeente de belangen van de klager dan afgewogen tegen de belangen van de fabriek? In dit soort gevallen nemen wij onze beslissingen op gronden ontleend aan het algemeen belang, i.c. de werkgelegenheidspolitiek, zal de vertegenwoordiger van de gemeente antwoorden. Indien de klager meent in zijn belangen te zijn geschaad moet deze de fabriek maar dagvaarden bij de burgerlijke rechter. De Arob-rechter zal naar mag worden aangenomen

van dit verweer niet zeer onder de indruk zijn, en het besluit vernietigen wegens strijd met de beginselen van behoorlijk bestuur. Het besluit is immers naar de huidige maatstaven zeer onzorgvuldig genomen en tevens onvoldoende gemotiveerd.

Het spreekt vanzelf dat deze parabel geen recht doet aan de bijzondere wettelijke positie en taak van het Openbaar Ministerie. Het hier uitgevoerde gedachtenexperiment had ook slechts ten doel om duidelijk te maken dat de Nederlandse burger die als slachtoffer verwacht door het Openbaar Ministerie op dezelfde wijze te zullen worden behandeld als door andere overheidsdiensten, een onaangename verrassing te wachten staat. In 1965 heeft N. J. Polak⁴ in een artikel over de positie van het slachtoffer in het Nederlandse strafprocesrecht de veronderstelling geuit dat veel slachtoffers verbaasd zullen zijn over hun betrekkelijke rechteloosheid. Anno 1982 is deze veronderstelling des te aannemelijker, gezien de uitbouw van de rechtsbescherming op zoveel andere terreinen. Recente onderzoeken onder slachtoffers van delicten hebben de juistheid van deze veronderstelling dan ook ruimschoots bevestigd⁵. Vooral het feit dat men anders dan wegens een eventueel getuigenverhoor in het geheel niet over de gang van zaken wordt geïnformeerd, blijkt voor veel slachtoffers een steen des aanstoets te zijn.

16

De neergang van het resocialisatie-ideaal

In de inleiding is gememoreerd hoe de positivistische school na aanvankelijk ook voor een betere positie voor de slachtoffers te hebben geijverd, zich gaandeweg volledig is gaan concentreren op de belangen van dader en maatschappij. Bij de invloedrijke naoorlogse beweging van de *défense sociale nouvelle* die als opvolger van de positivistische richting kan worden beschouwd, is de schaal nog verder naar de dader doorgeslagen. In de geschriften van M. Ancel⁶ wordt het slachtoffer zelfs in het geheel niet meer genoemd. De naoorlogse strafrechtshervormingen, in Nederland vooral geïnspireerd door de aan de *défense sociale* verwante Utrechtse school, stonden geheel in het teken van het resocialisatie-ideaal⁷. Het valt goed te begrijpen dat de strafrechtspleging

in deze periode weinig oog had voor de belangen van het slachtoffer. De resocialisatie van (zware) delinquenten is zo duidelijk in het belang van alle betrokkenen dat dit ideaal een nevendoelelstelling als schadevergoeding veruit in de schaduw stelt.

Inmiddels heeft zowel de praktijk als het wetenschappelijk onderzoek⁸ uitgewezen dat de doelstelling van de resocialisatie door middel van de strafrechtspleging slechts zelden wordt gerealiseerd. Ook de ruimere doelstelling van de regulering of beheersing van het criminaliteitsniveau blijkt in de Westerse samenlevingen slechts zeer ten dele te kunnen worden verwezenlijkt⁹. De strafrechtspleging is hierdoor gedwongen zich opnieuw te bezinnen op zijn grondslagen. Door de ontnuchteringen m.b.t. de dadergerichte doelstellingen is er ruimte ontstaan voor een hernieuwde aandacht voor de functies die het strafrecht voor het slachtoffer zou kunnen vervullen.

17

Door de commissie vermogensstraffen is reeds in 1969 als nieuwe doelstelling naar voren geschoven de conflictoplossing¹⁰. De vraag kan worden gesteld of het strafrecht hiermee niet opnieuw een doelstelling krijgt aangemeten die haar krachten te boven zal gaan. Het victimologische onderzoek dat sedertdien is uitgevoerd heeft immers uitgewezen dat slechts een minderheid van de slachtoffers is geïnteresseerd in een eventuele verzoening met de dader¹¹. Het lijkt dus verstandiger om vooralsnog niet te streven naar een verzoening met de dader maar slechts naar een zekere apaisering van het slachtoffer. De door de commissie genoemde schadevergoeding en hulpverlening zijn elementen hiervan. Bij ernstige misdrijven lijkt het verder van groot moreel belang dat het slachtoffer of de nabestaanden in het strafproces van de justitie een bevestiging krijgen van hun gevoel dat hen onrecht is aangedaan. Daarnaast lijkt het, zoals eerder gezegd ook uit preventief oogpunt van belang dat aan de slachtoffers wordt kenbaar gemaakt dat er door het delict in de ogen van de justitie een essentiële rechtsnorm is geschonden.

Vastgesteld kan in ieder geval worden dat de commissie vermogenssancties aan haar negatief uitvallende evaluatie van de traditionele dadergerichte strafrecht-doelstellingen de gevolg-

trekking heeft verbonden dat er meer voor de benadeelde zal moeten worden gedaan¹². Deze gevolgtrekking lijkt zich op te dringen aan bijna elke strafrechtsdeskundige die het geloof in resocialisatie en afschrikking heeft verloren. Naarmate meer deskundigen en practici het geloof hierin verliezen, neemt dus de belangstelling voor het slachtoffer navenant toe. Het ziet er dus naar uit dat voorstellen om de positie van het slachtoffer in het strafproces te verbeteren thans bij de strafrechtsfunctionarissen in vruchtbaarder aarde zullen vallen dan een eeuw lang het geval is geweest.

Conclusie

De wetenschap dat vrijwel alle voorstellen om de positie van het slachtoffer in het strafproces te verbeteren in het verleden reeds meermalen tevergeefs zijn bepleit, is op het eerste gezicht enigszins ontmoedigend. Er blijken echter enkele objectieve maatschappelijke ontwikkelingen te kunnen worden aangewezen die ertoe zouden kunnen leiden dat het vergeten tweede programma-onderdeel van de positivistische school, de positieverbetering van het slachtoffer, thans na honderd jaar alsnog zal kunnen worden verwezenlijkt.

Ten eerste zal de aandrang van de zijde van de slachtoffers om meer met hun belangen rekening te houden onder invloed van de economische recessie waarschijnlijk toenemen. Door de komst van de verzorgingsstaat zijn de burgers er minder dan vroeger op ingesteld om zelf de gevolgen van kleine en grote rampen op te vangen. Door de inkomensachteruitgang zullen de schadeposten relatief groter zijn, terwijl bovendien een toenemend aantal slachtoffers in verband met de gestegen premies deze niet op de verzekering zal kunnen verhalen. Onder deze omstandigheden zal van de kant van de slachtoffers steeds vaker worden geprobeerd van de dader een schadevergoeding te krijgen en zal de justitie op het mislukken van deze pogingen worden aangesproken. Terwijl nu alleen nog van de (vrouwelijke) slachtoffers van (sexuele) geweldsmisdrijven en hun vertegenwoordigsters een georganiseerd protest opklinkt tegen de dadergerichte strafrechtspleging zal dit soort kritiek waarschijn-

lijk spoedig ook bij andere groepen slachtoffers opkomen.

Ten tweede lijkt de strafrechtspleging ten gevolge van de uitbouw van de rechtsbescherming van de individuele burger in vrijwel alle andere sectoren van de maatschappij in een soort uitzonderingspositie te zijn terechtgekomen wat betreft de rechtspositie van het slachtoffer. Ook deze situatie werkt kritiek op het dadergerichte karakter van de strafrechtspleging in de hand.

Ten derde is binnen de strafrechtspleging in toenemende mate onzekerheid ontstaan over de eigen doelstellingen door de teleurstellende preventieve effecten. De bereidheid om aan de mogelijke functies van het strafrecht voor het slachtoffer of diens nabestaanden serieuze aandacht te besteden, is hierdoor groter dan lange tijd het geval is geweest.

19

De perspectieven voor een verbetering van de positie van het slachtoffer in het strafproces zijn kortom thans beter dan in het verleden. Wellicht zal dus Tallack's hoopvolle verwachting uit 1900 dat de twintigste eeuw de oplossing voor de slachtofferproblematiek zou brengen op de valreep toch nog in vervulling gaan.

Noten en literatuurverwijzingen

¹ Harland, A. T. One hundred years of restitution; a review and prospectus for research. *Victimology*, 1982. (in druk)

² Dulong, R. Sent et non-sens de l'autodéfense. *Deviance et société*, 5e jrg., nr. 3, 1981.

³ Dijk, J. J. M. van. en C. H. D. Steinmetz. Victimization surveys; beyond measuring the volume of crime. *Victimology*, 1982. (in druk)

⁴ Polak, N. J. De 'beledigde partij' in ere hersteld. *Nederlands juristenblad*, 55e jrg., nr. 2, januari 1980, blz. 21-29.

⁵ Smale, G. J. A. Slachtoffers van ernstige vermogens- en geweldsmisdrijven; deel II: de immateriële problematiek. Groningen, Kriminologisch instituut, 1980.

⁶ Ancel, M. *Le défense sociale nouvelle; un mouvement de politique criminelle humaniste*. Paris, Cujas, 1971.

⁷ De Nederlandse criminoloog W. H. Nagel neemt in zoverre een uitzonderingspositie in dat hij reeds in het begin van de jaren vijftig heeft gewezen op de wenselijkheid van meer aandacht binnen de strafrechtspleging voor de slachtoffers. Ook hij heeft

zich echter in het door hem uitgevoerde onderzoeksprogramma volledig laten leiden door het destijds courante resocialisatie-ideaal. Zijn onderzoeksmatige interesse is uitgegaan naar de voorspelbaarheid van recidive e.d. en niet naar victimologische onderwerpen.

⁸ **Werff, C. van der.** Speciale preventie.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1979.

⁹ **Rhodes, R. P.** The insolvable problems of crime.

New York, Wiley, 1977.

¹⁰ **Vermogensstraffen**, eerste interim rapport commissie vermogensstraffen.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1969.

¹¹ **Dijk, J. J. M. van.** en A. G. Dümig. Acties en reacties van geweldslachtoffers; enige uitkomsten van een victimologisch onderzoek.

Tijdschrift voor criminologie, 17e jrg., nr. 2, 1975, blz. 63-73.

¹² **Het strafrecht en de benadeelde**; tweede interim rapport commissie vermogensstraffen.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1972.

De rol van het slachtoffer bij opsporing en vervolging

door jhr. mr. L. A. R. J. de Beaufort*

1. Slachtoffer als benadeelde/belanghebbende/getuige/aangever

Het slachtoffer stond aan de bron van het strafrecht; toch komt hij in die specifieke hoedanigheid niet in het wetboek van strafvordering voor. Het slachtoffer wordt in de strafwet wellicht nog het beste getypeerd door de woorden 'hem tegen wien een misdrijf is gepleegd'. Die formulering komt voor in art. 316 Sr., maar overigens spreekt de wet over belanghebbende, benadeelde, getuige of iemand die kennis draagt van een misdrijf en daarvan aangifte doet. Geen van deze personen is steeds dezelfde als het slachtoffer.

21

Het slachtoffer is op zo een rechtstreekse manier bij het delict betrokken dat de procesuele noodzaak om onderzoek naar de waarheid te doen soms niet tot hem doordringt. Hij ondervond het misdrijf aan den lijve; dat moet naar zijn inzicht in beginsel voldoende zijn om het bewijs van het gebeurde op te kunnen baseren. Het feit is voor hem een vanzelfsprekendheid geworden die nauwelijks meer nader bewijs behoeft. Het zijn vooral de gevolgen van het feit die voor hem tellen; een getuige telt pas mee als hij niet alleen over de gevolgen maar ook over de verweten gedraging zelf een verklaring aflegt. Het strafproces glijdt langs het slachtoffer heen niet alleen omdat het op de dader is geconcentreerd, maar ook omdat de zin van de procedure hem wel eens ontgaat.

Bijna altijd zal het slachtoffer door het misdrijf dat hem overkwam, zijn benadeeld. Maar omgekeerd is niet elke benadeelde tevens slachtoffer. Als in de strafprocedure over de benadeelde of beledigde partij wordt gesproken, gaat het steeds over geld. Geld kan veel verzachten, maar maakt niet gelukkig, en zeker niet als dat moet komen van niet meer dan

f 1500,— (art. 56 R.O.). Een slachtoffer is iemand (aldus Koenen-Endepols) die het 'offer werd van de belangen van een ander', of 'iemand die het heeft moeten ontgelden'. Ook al is de materiële en immateriële benadeling door betaling van schadevergoeding weggenomen, het stempel van de ontgelding is daarmee niet automatisch uitgewist.

22 Veel slachtoffers zullen een strafvervolging wensen van degene die hun ellende veroorzaakte. Maar lang niet alle slachtoffers hebben die wens¹. Als het delict nog voortduurt of als recidive dreigt, staat de vraag naar veiligheid en beëindiging van de delictueuze toestand natuurlijk voorop. Daartoe zal dikwijls een beroep op de politie worden gedaan. Dat strekt zich niet als vanzelf uit tot het gehele strafrechtelijke apparaat, dus officier van justitie en strafrechter. Daarnaast wil het slachtoffer aandacht voor zich zelf en/of hulp. Soms kan de strafrechtelijke reactie daar een rol bij spelen. Anders echter dan geldt ten aanzien van de belanghebbende ex art. 12 Sv. die het om een strafvervolging is te doen, kan ten aanzien van het slachtoffer de behoefte om aangifte te doen niet a priori worden verondersteld.

2. Hulpverlening en opsporing staan in verband met elkaar

Het strafrechtelijk systeem heeft voor het slachtoffer slechts relatieve betekenis. Toch zal dat systeem het juist van dat slachtoffer, maar dan in de rol van getuige, moeten hebben om het onderzoek naar de waarheid zo goed mogelijk te doen verlopen. Aan een getuige die geen aangifte wil doen, die geen verklaring wil afleggen of die halverwege dicht klapt, hebben politie en justitie in beginsel geen boodschap. Uit de recente jurisprudentie over de anonieme getuige blijkt overduidelijk van de gevaren die getuigen lopen (bijv. H.R.N.J. 1980 - 319; Delikt en Delinkwent, september 1981, rubriek rechtspraak 81.309). De moeilijkheden schuilen echter niet slechts in de vrees voor represaille, maar ook in de angst te moeten verklaren over omstandigheden

* Advocaat-generaal bij het Gerechtshof Amsterdam.

waarvan het slachtoffer al dan niet terecht zich zelf verwijt dat die mede door eigen toedoen zijn opgeroepen. Daarover verklaren valt niet mee. Een onzorgvuldige vraagstelling kan onbedoeld eigen schuld versterkend werken en de ellende van het slachtoffer vergroten.

Om een zaak bewijsrechtelijk rond te krijgen is desondanks medewerking van het slachtoffer veelal onontbeerlijk. De kans dat die medewerking wordt verkregen, neemt toe als het slachtoffer niet alleen als getuige maar ook als slachtoffer wordt aangesproken. In zoverre hangen hulpverlening en opsporing met elkaar samen. Opsporing van strafbare feiten of, in algemene zin, tegengaan van criminaliteit is niet goed mogelijk zonder hulp te bieden aan de slachtoffers ervan. Hulpverlening kan de bereidheid om aangifte te doen bevorderen.

et alleen uit humanitair oogpunt maar ook om de strijd tegen de criminaliteit te kunnen voeren, is derhalve de vraag gerechtvaardigd welke baten het slachtoffer bij het strafrechtelijk systeem kan vinden. Dat zijn er niet veel. Hulp kan het strafrechtelijk apparaat hem slechts betrekkelijk incidenteel bieden. De hulpverlening ex art. 28 Politiewet zal zich niet verder dan tot een eerste – maar juist dan zeer vitale – opvang moeten beperken. Daarbuiten zal de politie niet meer dan een verwijzende functie hebben, dan wel moeten nagaan of enige opvang in de omgeving van het slachtoffer aanwezig is. De hulpverlenende taak van de politie kan niet goed los van de opsporing worden gezien. Om in algemene zin de hulp aan slachtoffers van misdrijven op het politiebureau te stationeren is m.i. dan ook weliswaar een praktische oplossing, maar principieel voor discussie vatbaar.

3. Schadevergoeding

Het strafrecht pleegt slechts mondjesmaat vergoeding van geleden schade voor het slachtoffer op te leveren. Gesteld al dat er van de verdachte iets zou zijn te halen, dan nog is het strafrechtelijk apparaat er onvoldoende op ingericht dat 'halen' te effectueren. In civili-

bus is het al zo moeilijk schade vergoed te krijgen; het is niet te verwachten dat het in penalibus dan zoveel beter zou gaan. Een sepotbeschikking onder de voorwaarde dat de veroorzaakte schade wordt betaald, vraagt een tijd en aandacht die in het totaal van taken die het O.M. heeft, niet steeds proportioneel wordt geacht. Voor de bij bijzondere voorwaarde door de strafrechter opgelegde verplichting tot schadevergoeding geldt mutatis mutandis hetzelfde. De toewijzing van de vordering aan het slachtoffer dat zich als civiele partij in het strafgeding heeft gevoegd (en zich kan doen bijstaan door een advocaat; art. 333 lid 1 Sv.), blijkt wanneer het tenslotte op betalen aankomt, evenzo vaak slechts een desillusie op te leveren. Vooralsnog is onduidelijk hoe het komt dat de Engelse compensation order zoveel meer succes heeft.

24

4. Vergelding

De werkelijke betekenis die het strafrecht het slachtoffer kan hebben, zit hem vooral in de vergeldende functie ervan. Uitgerekend op dat punt heeft de beschaving ons echter tot terughoudendheid aangezet. Als geleerd wordt dat conflictoplossing een functie van het strafrecht is, gaan de gedachten meestal uit naar verzoening, en niet naar gewapende vrede of scheiding waarbij ook de vergelding een rol is toegeacht.

De verzoening tussen dader en slachtoffer komt maar sporadisch tot stand; verzoenen met een strafrechtelijke stok achter de deur, vraagt ook wel veel van partijen. Maar gewapende vrede of scheiding kan evenmin een oplossing van het conflict betekenen als de vergeldingsbehoefte slechts in het optreden van een anoniem overheidsapparaat vorm krijgt en het slachtoffer zich daar niet bij betrokken voelt. De wezenlijke zin van zowel verzoenen als wraak oefenen neemt af, als dat aan een anonieme ander wordt overgelaten en de faits et gestes van die ander zich buiten het slachtoffer om voltrekken.

5. Aangifte

Voorlopig samenvattend en concluderend: de opsporingsambtenaar die de aangiftebereidheid wil bevorderen, zal slachtoffers in de eerste

plaats in hun specifieke hoedanigheid van slachtoffer tegemoet moeten treden en hen pas daarna als getuige horen en ondervragen. Dat niet alle slachtoffers aangifte willen doen is een gegeven. Aangifte doen is niet vanzelfsprekend. Het slachtoffer kan kiezen en die keuze moet hem dan ook worden voorgehouden. Juist door die keuze te laten wordt de positie van een slachtoffer onderscheiden van die van een getuige. Daarbij kunnen de consequenties van de aangifte (een aangifte kan niet worden ingetrokken) en de beperkte mogelijkheden die het strafrecht biedt, zoals thans wel gebeurt, in een brochure uiteen worden gezet ('U bent slachtoffer van een delict. . .'). Het is de vraag of dit altijd genoeg is om te voorkomen dat valse verwachtingen worden gewekt. Het ontvangen resp. doen van de aangifte is een intermenselijke aangelegenheid, die niet steeds door het uitreiken van een schriftelijke uiteenzetting kan worden vervangen. Een mondeling, gedachtenwisseling om zin en onzin van het strafrecht enigszins duidelijk te maken, is veelal wenselijk.

Naast andere overwegingen zal de mogelijkheid van strafrechtelijke vergelding voor het slachtoffer een belangrijk perspectief kunnen zijn om als getuige de bewijsvoering te willen ondersteunen. Zou het mogelijk zijn in het contact tussen strafrechtelijke functionaris en slachtoffer de optie van de wrekende gerechtigheid aan de orde te stellen, zonder daarmee te zeer te adverteren en zonder het slachtoffer met ondragelijke verantwoordelijkheden op te zadelen? Wie er in slaagt de vergeldingsbehoefte te bespreken en te kwantificeren, noodzaakt degene die om vergelding vraagt, deze van zijn onwerkelijke aspecten te ontdoen. De slotsom zou dan wel eens kunnen zijn dat het beroep op de wrekende gerechtigheid minder klemmend is dan voorzien², maar dat intussen wel melding van een strafbaar feit wordt ontvangen. Daarop kunnen dan zonodig opsporings- of andere maatregelen worden getroffen, evenwel zonder dat het slachtoffer met het onbevredigende gevoel blijft zitten dat de procedure waarin hij meende een eigen positie te hebben, zich geheel over zijn hoofd heen voltrekt.

6. Privaat strafrecht bij afnemende veiligheid

In 1838 is de private strafvervolging uit ons wetboek verdwenen. Het strafrechtelijk klimaat verschilde toen nogal aanzienlijk van het huidige. Recentelijk beschreef Herman Franke in zijn studie over de ontwikkeling van de misdaad-verslaggeving in het Algemeen Handelsblad vanaf 1828 tot 1900³, hoe in 1838 de opvattingen over misdaad en straf waren. De afschaffing van de schavotstraffen en de doodstraf stond toen voor de deur. Die afschaffing werd niet alleen ingegeven door gevoelens van humaniteit. Men meende toen warempel dat er sprake was van toenemende openbare veiligheid en afnemende misdadigheid. Sprekend in de terminologie van Elias zegt Franke dat in de periode 1838–1880 de generale en speciale preventie meer op 'Selbstzwang' dan 'Fremdzwang' was afgestemd. In onze huidige verzorgingsstaat, waar een ieder zich tot rechter en politie wendt om zijn conflicten opgelost te krijgen, is dat wel anders.

26

Van toenemende openbare veiligheid is geen sprake meer. Je moet wel sterk van de relativiteit der dingen zijn doordrongen, om nog iets positiefs over het veiligheidsgehalte van onze huidige samenleving te zeggen. De periodiek door het WODC gemeten onrustgevoelens zijn strafrechtelijk relevant. Het Sociaal Cultureel Planbureau stelde aan de hand van in het tijdvak 1970–1981 gehouden enquêtes vast dat een gestaag en significant afnemend aantal Nederlanders nog bereid is de stelling voor zijn rekening te nemen dat misdadigers moeten worden veranderd in plaats van gestraft. Intussen hebben in bepaalde sectoren van de criminaliteit slachtoffers hun eigen positie tegenover die van de dader bevochten. Anders dan bijv. oorlogsslachtoffers of slachtoffers van sexueel geweld, zijn slachtoffers die het aan een gemeenschappelijk bindmiddel ontbreekt en in anonimiteit dreigen onder te gaan, strafrechtelijk dikwijls min of meer kleurloos. Bij de berechting laat dat sporen na: bijv. een verschil in strafmaat ter zake van sexuele gewelddadigheid en andere vormen van geweld met traumatische gevolgen, springt in het oog. Die constatering werpt zijn schaduw vooruit.

De neiging tot eigenrichting die incidenteel de kop opsteekt, wordt onderdrukt door het slachtoffer uitdrukkelijk aan zijn trekken te laten komen.

Een enkel politiekorps in ons land schijnt, naar mij ter ore kwam, zodanige twijfels te hebben over de mogelijkheden om door beleidsmatig optreden enig effect op de invulling van de criminele kaart te hebben, dat zij zich nog slechts ten doel stelt om aangevers zo goed mogelijk van dienst te zijn. Dat kan je tenminste goed doen. Twijfels over de effecten van het strafrecht staan niet alleen. De gedachte dat alleen door strafrechtstoepassing 'control of crime' kan worden bereikt, is reeds lang verlaten. De gebruikelijke strafdoelen der generale en speciale preventie staan de laatste jaren steeds meer op de tocht⁴.

27

Resocialisatie van gedetineerden zou slechts in een enkel geval slagen. In gevallen van zware criminaliteit, constateerde het WODC, dat de arrondissementen in de jaren 1973–1976 betrekkelijk grote verschillen in strafvordering en straftoemeting vertoonden⁵. Officieren van justitie kwamen met dezelfde gegevens tot geheel uiteenlopende beslissingen. Vrees voor aantasting van de rechtsgelijkheid of het uit het oog verliezen van de gebruikelijke strafdoelen lijken onder die omstandigheden moeilijk doorslaggevende argumenten te kunnen zijn om het private strafrecht buiten de deur te houden.

Het is niet verwonderlijk dat naarmate de gedragswetenschappen er beter in slagen de werkelijkheid aan de strafrechtjurist te onthullen, deze houvast tracht te zoeken bij de lex talionis die ondanks zijn ouderdom slechts in beperkte mate door de tand des tijds is aangetast. Als vergeldingsinstrument zal het strafrecht het niet snel af laten weten. C. Ray Jeffery wees op het in de V.S. ontwikkelde model van de 'new retributionist': 'punishment must be just, not effective. Justice demands that we punish the moral offense and not the offender. . .'⁶. De behoefte aan vergelding vormt kennelijk opnieuw een legitimatie voor strafrechtstoepassing. Hierboven werd echter al opgemerkt dat de anonimiteit van het straf-

rechtelijk apparaat, de bevrediging van de vergeldingsbehoefte in de weg kan staan. Reden te meer om te bezien of ter voorkoming van eigenrichting, die behoefte binnen de kaders van het private strafrecht beter tot zijn recht kan komen dan binnen die van het publieke strafrecht; steeds uiteraard binnen de grenzen die door de rechtsstaat zijn getrokken.

7. Privaat strafrecht in een genivelleerde samenleving

De angst voor het op vergelding beluste slachtoffer dat omwille van een schadevergoeding aan een strenge bestraffing van de verdachte zou meewerken, heeft tot verzwakking van diens rechtspositie geleid⁷. Dat is de traditioneel opgevoerde grond om het ontbreken van de 'action directe' in onze samenleving te verklaren. Wie de geschiedenis van de strafrechtstoepassing in relatie brengt met de ontwikkeling der soevereine macht, wil hier misschien nog een ander aspect aan toevoegen. Historisch gezien is, volgens die visie, het doel van de straf niet zozeer het herstel van het evenwicht tussen dader en slachtoffer, als wel het herstel van die soevereine macht. In het recht om te straffen manifesteert zich het recht van de vorst om oorlog te voeren tegen zijn vijanden⁸.

28

Misdaad zou zich in de vroege Middeleeuwen hebben ontwikkeld van een intra-klasse verschijnsel binnen de wallen van de stad, tot een anoniem inter-klasse verschijnsel dat niet langer door de stadswallen werd begrensd⁹. Sinds misdaad dientengevolge niet meer zou kunnen worden gezien als een aanval van het ene individu op het andere, maar als een aanval op de samenleving in zijn geheel, kon de 'control of crime' niet slechts een particuliere aangelegenheid blijven¹⁰. In deze gedachten-gang zal de inschakeling van het slachtoffer bij de strafprocedure een bijdrage aan het democratiseringsproces zijn. Maar bovendien: pas door de overheidsbemoediging zou een streng strafrechtelijk systeem zijn ontwikkeld. De basis daarvan aangevuld met een dosis humaniteit zou nog steeds de grondslag van onze huidige strafrechtelijke orde uitmaken. De vroege Middeleeuwer die de dupe van een

misdrijf werd, regelde zijn zaakjes zelf, eventueel bemiddeling van de rechter. inroepend; strenge bestraffing had hij daarbij echter niet nodig. Het betrekken van het slachtoffer bij de procedure zou dan niet alleen de democratie ten goede komen, maar zou ook proces-economisch zijn. Als er geen klacht is, wordt er niet vervolgd en als er wel wordt vervolgd behoeft niet zo spoedig aan een diepe strafrechtelijke ingreep te worden gedacht.

8. Beklag over de beslissing tot wèl-vervolgen

De aarzeling om een slachtoffer in het verloop van de strafvordering te kennen, zal hem niet zitten in de moeilijkheid het sepot-beleid in zijn zaak uiteen te zetten. Immers in het merendeel der gevallen heeft het slachtoffer (nl. als hij 'rechtstreeks' in zijn belang is getroffen) al via art. 12 Sv. een middel om zich bij de rechter over het niet vervolgen van een strafbaar feit te beklagen. De ministeriële circulaire van 21 mei 1969 bepaalt voorts dat het O.M. van zijn naar aanleiding van een klacht genomen beslissing tot niet vervolgen gemotiveerd kennis geeft aan de belanghebbende (welk begrip 'voldoende' . . . ruim ware te interpreteren') onder vermelding van diens bevoegdheid van art. 12 Sv.

29

Als wel wordt vervolgd staat het slachtoffer geen rechtsmiddel ten dienste om zich te beklagen over de wijze waarop dat gebeurt. Gezien de grote beleidsvrijheid die het O.M. bij het bepalen van zijn eis heeft, is dat opmerkelijk¹¹. De officier van justitie kan kiezen tussen het algemene strafminimum en de specifieke strafmaxima. Soms volstaat hij met het vorderen van een symbolische geldboete, soms vordert hij een hoge straf om een voorbeeld te stellen. Zeker als de eis als een petitum wordt gezien, fungeert de strafrechter die ter zitting het vervolgingsbeleid uiteengezet krijgt, als een (marginale) beleidstoetsen en niet als een beleidsvormer. In de verhouding O.M.—strafrechter staat het slachtoffer dan buiten spel; het slachtoffer kan de rechter niet tot een uitspraak brengen over de visie die hij op de zaak heeft. Hoe juist de uitkomst van het proces ook kan zijn, dat is onbevredigend. Naar geldend recht heeft het slachtoffer op

een beslissing tot wèl-vervolgen slechts invloed, als het om een delict gaat dat op klachte vervolgbaar is. De vervolging kan slechts worden ingesteld als er een klacht is en de klachtgerechtigde is gedurende acht dagen na indiening bevoegd de klacht weer in te trekken (art. 67 Sr.)¹². Dat laatste lijkt een restant Middeleeuws recht. De mogelijkheid een zaak even snel te doen beëindigen als hij was opgestart, wordt wel één der hoekstenen van het private strafrecht genoemd¹³. Dankzij dit middel kan de verdachte tot op zekere hoogte door de klager worden gemanipuleerd. Behalve op de absolute klachtdelicten, die grotendeels in de titel over 'belediging' zijn te vinden, is deze regeling van toepassing op de zgn. relatieve klachtdelicten: diefstal, verduistering, afpersing, afdreiging en zaakbeschadiging tussen daders en degene 'tegen wie het misdrijf is gepleegd', voorzover zij in de nauwe familiebetrekking tot elkaar staan als in de wet wordt omschreven (artt. 316, 319, 324 en 353 Sr.). Het bijzondere belang zou in deze gevallen groter nadeel kunnen lijden door de vervolging, dan het algemeen belang door het niet vervolgen, aldus de mem. van toelichting op titel VII over de klachtdelicten¹⁴

Vergeefs heb ik getracht een andere dan een rechtshistorische verklaring te vinden waarom de relatieve klachtdelicten thans nog tot de genoemde vormen van criminaliteit en tot de in de wet omschreven familie-betrekkingen zijn beperkt. Onder verwijzing naar von Liszt en andere oudere Duitse schrijvers merkte Simons op dat als basis van het klachtdelict ook wel wordt aangevoerd dat er bij sommige misdrijven 'alleen wanneer de onmiddellijk getroffene de handeling als rechtskrenking gevoelt, reden bestaat deze handeling tot een strafbare te stempelen'. Deze overweging 'bleef echter bij ons buiten aanmerking', laat hij op er volgen¹⁵. Is dat in onze tijd van emancipatie en mondigheid nog steeds een geldig argument?

De Duitse Privatklage (parag. 374 StPO) kent de 'Verletzte' een eigen vervolgingsbevoegdheid toe in geval van huisvredebreuk, belediging,

mishandeling, bedreiging, zaakbeschadiging, schending van briefgeheim en nog enige bijzondere strafbepalingen. Het 'hoogst persoonlijke karakter' is de gemeenschappelijke noemer van deze misdrijven¹⁶. De vervolgingsbevoegdheid is niet toegekend om de benadeelde in de gelegenheid te stellen in het kader van de strafprocedure makkelijk zijn schade vergoed te krijgen, maar om 'eine kriminelle Strafe zu verhängen'¹⁷. Zouden Duitse slachtoffers zoveel andere strafrechtelijke behoeften hebben dan Nederlandse?¹⁸ Met name huisvredebreuk en mishandeling die zich zo dikwijls in de relationele sfeer voordoen, zouden in de rij van Nederlandse relatieve klachtdelicten niet misstaan. Overweging zou voorts kunnen verdienen om bij wijze van klachtdelict de invloed van het slachtoffer op de vervolging uit te breiden tot gevallen waarin zijn verhouding met de dader door een andere relatie dan de huwelijksband is bepaald.

31 Natuurlijk is de ambtshalve vervolging een groot goed. Het geeft het strafwettelijk verbod kracht en beschermt klagers die aan pressie van de kant van de dader worden blootgesteld¹⁹. De ambtshalve vervolging staat het O.M. en/of de politie echter niet in de weg om met het slachtoffer van gedachten te wisselen over de opportuniteit en betekenis van die vervolging alvorens proces-verbaal op te maken of een dagvaarding uit te brengen. 'Normoverschrijdingen die binnen de gesloten kring van gezin of duurzaam samenlevingsverband voorvallen, zijn door buitenstaanders moeilijk op hun ernst te waarderen', schrijft de commissie Melai²⁰. Een eenzijdig tussenbeide komen van de opsporingsinstanties en het O.M. kan voor de bestendigheid van het samenlevingsverband, en daarmee ook voor het slachtoffer, onherstelbare gevolgen hebben, merkt de commissie op. In gevallen van kindermishandeling en incest pleegt het O.M. aan het verwijt van die eenzijdigheid te ontkomen door zich omstandig door reclassering of een andere dienst over de verhoudingen op de hoogte te laten stellen. Er is echter geen reden dit beleid te reserveren voor criminaliteit waarin het belang van het slachtoffer/kind door het O.M. kan worden behartigd zonder dat dat slachtoffer al te uitdrukkelijk in persoon in de

opportuiniteit van de vervolging behoeft te worden gekend.

9. Privaat strafrecht binnen de grenzen van het publieke recht

32 Het binnenhalen van het slachtoffer in het strafproces, betekent niet dat de deur naar privé wraakoefening wordt open gezet. Het lijkt zeer wel mogelijk het slachtoffer — desgewenst — een actieve rol in de procedure toe te delen zonder de monopolie-positie van het O.M. te doorbreken of de strafrechter de eindbeslissing te ontnemen. Als het slachtoffer in de tot standkoming van het vervolgingsbeleid wordt betrokken, zal mogelijk dat beleid zelfs in veel gevallen niet tot een ander resultaat leiden dan O.M. resp. strafrechter toch al voor ogen stond. Het streven om het slachtoffer niet in de kou te laten staan, is niets nieuws. Ter zitting wordt al zo vaak bepleit dat een dergelijke straf wordt opgelegd dat het slachtoffer er op zijn minst enig begrip voor zal kunnen opbrengen. Maar nu: met het slachtoffer — desgewenst — er bij, in plaats van, zonder hem daarin te kennen een soort gooi te doen naar zijn strafrechtelijke bevredigingsgraad. Dat de gevolgen van een misdrijf van invloed zijn op de straftoemeting lijkt een gegeven dat voor bepaalde delicten die uitdrukkelijk door het gevolg zijn gekwalificeerd nog eens in een verhoogd strafmaximum afzonderlijk tot uitdrukking is gebracht. Het betrekken van het slachtoffer bij de vervolging betekent in de eerste plaats dat hij in de gelegenheid wordt gesteld het verloop van de strafprocedure in zijn zaak te volgen²¹. Het ligt voor de hand daartoe het moment van de aangifte centraal te stellen. Op dat moment vindt een geïnstitutionaliseerd contact plaats tussen het strafrechtelijk apparaat en het slachtoffer. Dat moment dat naderhand misschien niet meer terugkomt, moet worden benut. Bij gelegenheid van de aangifte zou het slachtoffer moeten worden gevraagd of hij er prijs op stelt op de hoogte te worden gehouden van het verloop van de zaak. In voorkomende gevallen zou daarnaast indien er sprake is van enigerlei interactie tussen dader en slachtoffer voorafgaand aan het feit, kunnen worden gevraagd of het slachtoffer

behoefte heeft de strafrechtelijke bedoeling van zijn aangifte toe te lichten. Van een en ander kan melding worden gemaakt in het proces-verbaal van aangifte. Het ligt voor de hand dat eventueel verder contact tussen apparaat en slachtoffer verloopt via de rechercheur die de aangifte opnam. Dat is de enige die het slachtoffer bekend en misschien vertrouwd is. Andere vormen zijn natuurlijk denkbaar²². Het niet weten wat zich boven zijn hoofd voltrekt, lijkt in de huidige praktijk één van de vervelendste euvelen die de strafprocedure voor het slachtoffer oplevert.

33

In geval van sepot zal de beslissing wellicht meer verantwoord kunnen zijn door het slachtoffer tijdig de gelegenheid te bieden zijn visie op de vervolging kenbaar te maken. De volgorde zal dan niet meer zijn dat een verdachte wordt aangezet het slachtoffer van taart of ander troostende middelen te voorzien, om daarna eventueel tot sepot te beslissen. Maar dat voordat de verdachte naar de banketbakker wordt gestuurd, wordt nagegaan of het slachtoffer wel van taart houdt en daarvan is gediend. Bij die gelegenheid zou het slachtoffer dan kunnen worden gewezen op zijn bevoegdheden ex art. 12 Sv., die na een sepotbeslissing geldend gemaakt kunnen worden. Blijkt het slachtoffer op vervolging aan te dringen, terwijl de officier van justitie wil seponeren, dan zal aldus deze variëteit op het 'audi et alterem partem' in de sepotbeschikking tot uitdrukking kunnen komen. Blijkt het slachtoffer op sepot aan te dringen, terwijl de officier van justitie juist wil vervolgen, kan in dat geval de stelregel 'niet vervolgen, tenzij. . .' nadere inhoud krijgen in de beslissing tot vervolgen.

Ook indien O.M. en slachtoffer éénparig van mening zijn dat een vervolging op zijn plaats is, zal de beslissing daartoe en de wijze waarop aan die vervolging vorm wordt gegeven, meer verantwoord kunnen zijn als het slachtoffer de kans heeft daarin te worden gekend. Te zeer is het slachtoffer tot dusverre gezien in de positie van de materieel of immaterieel hulpbehoevende²³. Het slachtoffer dat boos is en via het strafproces die boosheid wil luchten,

vindt in dat proces dat immers op de persoon van de dader is afgestemd, niet altijd de beoogde genoegdoening. Het uitdrukkelijk aan de orde stellen van die boosheid, zal in een aantal gevallen voldoende zijn om deze te doen bekoelen. In andere gevallen zal die boosheid het requisitoir van het O.M. kunnen onderbouwen. Gewezen kan worden op de Duitse figuur van de Nebenklager (parag. 395 StPO e.v.) ook wel 'Parteigehilfe' genoemd, die ter zitting bevoegdheden heeft die overigens slechts aan de Staatsanwalt toekomen maar onafhankelijk van deze kunnen worden uitgeoefend. Ook als de verlangens van het slachtoffer tenslotte niet in eis of vonnis tot uitdrukking komen, is het niet onjuist dat die conclusie pas wordt genomen nadat het slachtoffer zijn mening kenbaar heeft kunnen maken.

34

10. Privaat strafrecht, een individu-gerichte correctie op bestuurlijk beleid

Het O.M. wordt bestuurlijk. In grote lijnen tracht het aan te geven hoe criminaliteit wel of niet kan worden tegengegaan. Bij het uitzetten van die lijnen wordt makkelijk over het hoofd van het individuele slachtoffer heen gekeken. Toch kunnen slachtoffers aanleiding geven tot nuanceringen. Criminaliteit kan worden onderscheiden naar de verhouding tussen dader en slachtoffer die aan de verweten gedraging ten grondslag ligt. Waar ogenschijnlijk, gezien de ernst van het feit, geen verschil in vervolgingsprioriteit kan worden gemaakt, zou dat bij nadere beschouwing van die onderliggende verhouding soms toch moeten gebeuren. Dat zelfde geldt als die prioriteit niet kan worden bepaald gezien de zelfde geringe mate van ernst van bepaalde groepen feiten. In het laatste geval zal de onderliggende verhouding aanleiding kunnen geven tot een beslissing om te vervolgen, waar in het algemeen zou worden geseponeerd. In het eerste geval zal gezien die verhouding, soms juist tot sepot moeten worden besloten, waar in het algemeen wordt vervolgd.

Naarmate de slachtoffer-organisaties die thans in ons land verrijzen, sterker worden, zullen zij naast reclassering en advocatuur een

volgende gesprekspartner van de officier van justitie kunnen worden. Incidenteel zijn hier en daar reeds contacten gelegd. Als tegenhangers van een vooral op de grote lijnen afgestemd vervolgingsapparaat, zullen deze organisaties de noodzaak kunnen benadrukken van een vervolgingsbeleid dat tevens op de individuele mens is afgestemd, zowel jegens slachtoffers als jegens daders. Hoe algemener de bestuurlijke lijn die het O.M. volgt, des te nuttiger deze bijstellingsfunctie kan zijn.

11. Tenslotte, tijdwinst

In vergelijking met andere Benelux-landen maar ook met landen elders in Europa nemen slachtoffers in Nederland een strafrechtelijk betrekkelijk geïsoleerde plaats in. Privaat strafrecht kennen wij niet. Het voorontwerp van het Benelux-verdrag betreffende de rechten van het slachtoffer in het strafproces dat de gelaedeerde verdergaande bevoegdheden toekent dan de belanghebbende ex art. 12 Sv. heeft, past slecht in ons rechtssysteem²⁴. Door echter beleidsmatig aan het slachtoffer een eigen positie in de strafprocedure te geven, zouden de bestaande verschillen aanzienlijk kunnen worden verkleind.

35

Wie nu denkt dat dit allemaal toch niet is te verwezenlijken omdat politie en O.M. sinds jaar en dag geen tijd hebben — en wie zal dat niet zeggen? — wil ik het voorbeeld van rechter Tie uit het oude China voorhouden, bekend uit de boeken van van Gulik²⁵. Tie werd steeds benoemd voor perioden van drie jaar. Had hij voor het verstrijken van die periode zijn boeken niet behoorlijk afgesloten dan kwam hij niet voor herbenoeming in aanmerking. Afsluiting kon pas plaatsvinden als alle aangegeven misdrijven waren opgelost en ook nog waren afgedaan. Zoals bekend maakte Tie een glansrijke carrière. Hij bereikte dat door van een groot aantal zaken de aangifte niet te accepteren, en deze ter afdoening naar wijk- en dorpsoudsten te verwijzen. In de zaken die hij overhield, stelde hij niet alleen de dader aansprakelijk maar ook diens familie en directe omgeving²⁶. Dit systeem van terugwijzing en collectieve aansprakelijkheid had,

naar het schijnt, dergelijke preventieve effecten dat hij steeds tijdig voor het verstrijken van zijn ambtsperiode de boeken kon sluiten. Criminaliteit was in de visie van Tie kennelijk iets dat de mensen grotendeels zelf maar moesten oplossen. Zelf oplossen van criminaliteit is iets dat wij allang hebben afgeleerd. Niet in alle gevallen is de angst voor enige zelfwerkzaamheid op dit gebied terecht. Slechts door bij opsporing en vervolging de positie van het slachtoffer te respecteren en in acht te nemen, kan de verantwoordelijkheid die de samenleving voor het bestaan van criminaliteit draagt worden onderstreept. Slachtoffers en daders lopen dikwijls door elkaar heen. Het betrekken van het slachtoffer bij de strafprocedure betekent voor het strafrechtelijk apparaat uiteindelijk tijdswinst in plaats van tijdverlies.

Noten en literatuurverwijzingen

36

¹ Vgl. J. P. S. Fiselier. Slachtoffers van delicten. Utrecht, Ars aequi, 1978, blz. 188.

² Vgl. J. J. M. van Dijk. Het slachtoffer in het strafproces. In: Slachtoffers in het strafproces; documentatiemap behorende bij het studium generale, 21 april 1982.

's-Gravenhage, WODC, 1982.

³ Van schavot naar krantekolom.

Amsterdam, Sociologisch instituut, 1981, blz. 44 e.v.

⁴ Zie van Dijk (noot 2), en in gelijke zin de Staatssecretaris van justitie in zijn inleiding voor het Studium generale van het WODC, april 1982.

⁵ Zoomer, O. J. De strafvordering en straftoemeting in gevallen van zware criminaliteit.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1981, blz. 23 en 38.

⁶ Jeffery, C. R. Crime prevention through environmental design.

Beverly Hills, Sage, 1977, blz. 23.

⁷ Stolwijk, S. A. M. Het slachtoffer uit het strafproces. Delikt en delinquent, 1977, blz. 626-635.

⁸ Foucault, M. Discipline and punish.

New York, Vintage books, 1979, blz. 48.

⁹ Weisser, M. R. Crime and punishment in early modern Europe: revised edition.

Sussex, Harvester press, 1982, blz. 82 e.v.

¹⁰ Zie Weisser (noot 9), blz. 90 e.v.

¹¹ Een andere mogelijkheid is natuurlijk zich tot de hiërarchie meerdere te wenden. Uit: 'Funktion und Tätigkeit der Anklagebehörde im ausländischen Recht' Baden-Baden, Nomos, 1979, krijg ik de indruk dat voor wat betreft de sepotbeschikking deze interne procedure slechts in Noorwegen op een voor benadeelden kenbare wijze is geformaliseerd, maar dat overigens formele voorzieningen ontbreken.

¹² De commissie van rapporteurs bepleitte vergeefs om óf de intrekingsbevoegdheid te schrappen óf die bevoegdheid te doen voortduren tot de zitting aan toe. De minister vreesde echter dat de bevoegdheid tot klagen zou worden 'misbruikt als middel tot allerlei vexatoire vorderingen en geldafpersing' (Smidt, H. J. *Geschiedenis van het wetboek van strafrecht*, dl. I. Haarlem, Tjeenk Willink, 1881, blz. 501). Opvallend is echter dat eertijds de klacht terzake van overspel wèl tot aan de zitting aan toe kon worden ingetrokken.

¹³ Zie Weisser (noot 9) blz. 97.

¹⁴ Zie Smidt (noot 12) blz. 493.

¹⁵ Simons. *Leerboek van het nederlands strafrecht*; dl. I. Groningen, Noordhoff, 1937, blz. 346.

¹⁶ Nagel, W. H. *Aantekeningen bij het delictum privatum*.

Nederlands juristenblad, nr. 16, 19 april 1980, blz. 356.

¹⁷ Löwe-Rosenberg. *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz; Groszkommentar*. Berlin, de Gruyter, 1976-1979, 4 aant. 2 sub parag. 374 StPO.

¹⁸ Dat op de selectieve wijze waarop van de Privatklage gebruik wordt gemaakt, het nodige valt af te dingen en dat het veroordelingsresultaat erg gering is (Hirsch. *Gegenwart und Zukunft des Privatklageverfahrens*. Berlin, 1976), doet niet af aan het principiële belang dat het slachtoffer eigen strafrechtelijke bevoegdheden zijn toegekend.

¹⁹ **Eindrapport** commissie zedelijkheidswetgeving (voorz. A. L. Melai).

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1980, hfst. VI.

²⁰ *Idem*.

²¹ Vooral nog voorziet slechts een richtlijn d.d. 15-8-'80 van het ressort Arnhem in de informatie door de politie van de aangever/benadeelde (zie J. J. M. van Dijk, noot 2).

²² Een enkel lid van het O.M. pleegt slachtoffers schriftelijk mede te delen dat het proces-verbaal op het parket is ontvangen, wie de behandelend OvJ is, hoe deze kan worden bereikt, e.d.

²³ Op het slachtoffer-congres te Nijmegen in 1971 was, voorzover ik zie, Nagel de enige die hierop wees: '... De belangstelling voor het slachtoffer is ... op een vriendelijk zijspoor gereden: dat van de hulpverlening ...' *Slachtoffers van delicten*. Baarn, Bosch en Keuning, 1971, blz. 155.

²⁴ Vgl. T. M. Schalken. *De rechtspositie van de benadeelde partij in het systeem van de nederlandse strafvordering*. *Delikt en delinkwent*, 10e jrg., nr. 4, 1980, blz. 266-278.

²⁵ Het voorbeeld is ontleend aan Weisser, blz. 176.

²⁶ Vgl. de volgens het Indische Adatrecht ook in strafzaken bestaande aansprakelijkheid van de stam voor de handelingen van zijn leden, die in het strafrechtelijke solidariteitsstelsel tot uitdrukking werd gebracht. (I. S. Cassutto. *Het adatstrafrecht in de Nederlands-Indische archipel*. Semarang, G. C. T. van Dorp, z.j., blz. 52.)

Ervaringen van slachtoffers met politie en justitie in Engeland

door dr. Joanna Shapland*

39 In veel landen is gedurende de laatste tien à twintig jaar meer aandacht ontstaan voor de behoeften van het slachtoffer ten aanzien van het strafrechtssysteem en voor de manier waarop de samenleving hem (of haar) in het algemeen zou kunnen bijstaan. In sommige landen zoals de Verenigde Staten heeft deze aandacht inmiddels reeds tot concrete maatregelen geleid en zijn er talloze programma's voor slachtoffers opgezet. Het lijkt echter zaak om voorafgaande aan de beslissing om iets voor slachtoffers te gaan doen, eerst nauwkeurig vast te stellen welke doelstellingen men met een bepaald programma wil nastreven. Er bestaan zeer uiteenlopende doelstellingen. De doelstelling kan bijvoorbeeld een puur symbolische zijn. Volgens Miers (1980; '82) zou dit bijvoorbeeld het geval zijn met de meeste schadevergoedingsfondsen. In zo'n geval wil de overheid in feite slechts op de een of andere manier tot uitdrukking brengen dat zij begaan is met het lot van het slachtoffer. De vraag of de doorsnee slachtoffers ook werkelijk op een adequate wijze schadeloos worden gesteld is daarbij eigenlijk nauwelijks ter zake. Een heel andere doelstelling kan zijn om de bereidheid van slachtoffers en getuigen om met politie en justitie samen te werken, te vergroten. Een derde doelstelling tenslotte kan zijn te proberen om de werkelijke behoeften van slachtoffers zoals zij die zelf ervaren, te bevredigen: een op het slachtoffer gericht programma. Naar mijn mening zal deze derde doelstelling, ongeacht het gewicht dat eventueel aan andere doelstellingen wordt toegekend, altijd mede voor ogen moeten worden gehouden.

* Wetenschappelijk hoofdmedewerkster op het Centre for Criminological Research van de Universiteit van Oxford.

Als er namelijk geen aandacht wordt geschonken aan datgene wat de slachtoffers zelf menen nodig te hebben, is de kans groot dat er met de programma's voor hen in de praktijk helemaal niets bereikt wordt.

Het is om deze reden van essentieel belang om te weten wat slachtoffers en getuigen denken over het strafrechtssysteem en wat voor wensen zij t.a.v. dit systeem hebben. In deze inleiding zal een aantal resultaten worden besproken van een onderzoek onder slachtoffers van geweld uit twee grote steden in Midden-Engeland, wier zaken ter kennis van de politie zijn gekomen.

40 Het onderzoek was longitudinaal. Dat wil zeggen dat er interviews zijn afgenomen van slachtoffers tijdens de verschillende fases die zij binnen het strafrechtssysteem doorliepen (dus meerdere interviews per slachtoffer). Op die manier kon er gekeken worden naar veranderingen in attitudes en konden methodologische problemen t.g.v. geheugenverlies of beïnvloeding van de attitudes door latere gebeurtenissen, worden verminderd.

Het onderzoek bestond uit meerdere interviews met 278 volwassen slachtoffers van geweldsmisdrijven: mannelijke en vrouwelijke slachtoffers van geweldsmisdrijven (die verwondingen veroorzaakten van blauwe plekken, schrammen en kleine snijwonden tot zeer ernstige inwendige beschadigingen); mannelijke en vrouwelijke slachtoffers van beroving met geweld en vrouwelijke slachtoffers van seksuele geweldsmisdrijven (verkrachting en aanranding). Daarnaast werden alle rechtzittingen bijgewoond. Hiervan werden verslagen gemaakt en verder werden van alle relevante gevallen de dossiers geanalyseerd van de politie en van de Criminal Injuries Compensation Board. Tenslotte werden ook de betrokken functionarissen van de politie, de openbare aanklagers en de griffiers geïnterviewd.

Behoeften van slachtoffers

Binnen de wensen van slachtoffers t.a.v. hun rol in de strafrechtspleging kan een onderscheid worden gemaakt naar de mate waarin deze rol reële zeggenschap zou betekenen in het strafrechtelijke beslissingsproces. Er zijn vier

niveaus te onderscheiden. Deze zijn (in volgorde van een afnemende mate van zeggenschap): in staat zijn om zelf beslissingen te nemen; geraadpleegd worden voordat er beslissingen worden genomen; ingelicht worden over de beslissingen die genomen worden; hulp krijgen bij het oplossen van emotionele, fysieke of financiële problemen. Uit de interviews met de slachtoffers is gebleken dat zij in het algemeen niet de verantwoordelijkheid voor de vervolging zouden willen overnemen. Hun enige uitgesproken wens wat betreft het nemen van beslissingen was, dat zij er in sommige gevallen de voorkeur aan zouden hebben gegeven hun zaak via een soort schikkingsprocedure met een onafhankelijke bemiddelaar te hebben laten afdoen i.p.v. door het strafrechtssysteem. Er waren wel onderdelen van de besluitvorming waarover zij geraadpleegd zouden hebben willen worden voordat er beslissingen waren genomen: over het al of niet overgaan tot strafrechtelijke vervolging bijvoorbeeld en over het al of niet verstrekken van informatie over henzelf aan de pers. Over het algemeen toonden zij zich tevreden met hetgeen de politie en justitie met hun zaak hadden gedaan. Opmerkelijk is dat zij er bijvoorbeeld vaak vrede mee konden hebben dat de politie de daders niet had kunnen arresteren, als zij maar het gevoel hadden dat de politie geïnteresseerd was geweest en hen op de hoogte had gehouden. In het algemeen werd meer ontevredenheid geuit over de houding en de mate van geïnteresseerdheid van de functionarissen binnen het strafrechtssysteem (de politie en de openbare aanklagers) dan over de concrete resultaten. Niet het resultaat lijkt te tellen, maar meer de manier waarop dit is bereikt.

Zo toonden de slachtoffers zich ook niet bijzonder wraakzuchtig, noch wat betreft de straf die zij de daders toewensten, noch in hun reacties op de straffen die de veroordeelde daders uiteindelijk kregen. Zij waren wel van mening dat schadevergoeding door de daders een veel grotere rol had moeten spelen dan het geval was geweest. Deze reacties zijn niet alleen in dit onderzoek gesignaleerd. Dezelfde resultaten zijn gevonden bij een

onderzoek van Maguire (1982) naar slachtoffers van inbraak.

Gebrek aan informatie

De gevoelens van ontevredenheid van slachtoffers concentreerden zich voornamelijk op het door hen gevoelde gebrek aan informatie over de zaak. Zij meenden dat vooral de politie hierin tekort was geschoten. Er viel een duidelijke afname te constateren in de mate van tevredenheid over de politie in de latere interviews in vergelijking tot de eerste interviews meteen na het misdrijf. Enkele citaten uit latere interviews kunnen dit illustreren:

– ‘Ze hadden het me moeten laten weten. Ik ben helemaal niet op de hoogte gehouden’.

– ‘Tot het moment van de arrestatie was ik heel tevreden. Ze waren behoorlijk goed.

Daarna vertelden ze me niets meer’.

42

– ‘Ik ben behoorlijk kwaad. Een kort telefoontje was genoeg geweest om ons te zeggen wanneer de zaak voorkwam. Als zij geholpen willen worden, zouden ze ook meer aandacht moeten schenken aan de mensen die hen helpen’.

De algemene afname in de mate van tevredenheid ging gepaard met veranderingen in de wijze waarop de slachtoffers de politie zagen. Tegen de tijd van veroordeling en vonnis vonden zij de politie aanzienlijk minder efficiënt, minder overwerkt, minder eerlijk, minder behulpzaam en anderzijds corrupter en onderdrukkender. Een aantal slachtoffers had bovendien besloten dat zij nooit meer een dergelijk misdrijf bij de politie zou aangeven.

Deze behoefte aan informatie over: het al dan niet gepakt zijn van de dader, wat er tegen hem geëist wordt, of hij in voorlopige hechtenis zit of op borgtocht vrij is, wanneer hij voor de rechtbank verschijnt, of het slachtoffer moet komen getuigen, of de dader is veroordeeld en hoe het vonnis luidde, houdt tot op zekere hoogte verband met de behoefte van slachtoffers aan hulp. Op dit gebied zijn er op dit moment reeds een aantal voorzieningen in de vorm van schadevergoedingsregelingen en hulpverleningsprojecten voor slachtoffers. Het is echter de vraag of deze

voorzieningen wel aansluiten op wat het slachtoffer werkelijk nodig heeft.

Gevolgen van het misdrijf

Het is duidelijk dat ieder misdrijf ernstige gevolgen kan hebben, die langere tijd kunnen voortduren, afhankelijk van de persoonlijkheid van het slachtoffer. Het is hierbij gevaarlijk om af te gaan op stereotype beelden. De zwaarst getroffen en hoeven niet per se bejaarde vrouwelijke slachtoffers te zijn, maar kunnen ook bijvoorbeeld kleine zelfstandigen zijn die t.g.v. het delict gedurende enige weken niet kunnen werken en dus niet in hun onderhoud en dat van hun gezin kunnen voorzien. In dit onderzoek zei 91% van de slachtoffers dat zij nog tot vier weken na het gebeurde daar last van hadden gehad en 75% ondervond er nog na ongeveer twintig weken last van. Maguire (1982) vond onder slachtoffers van vermogensdelicten soortgelijke percentages.

43

De gevolgen bestaan ten eerste uit de gevolgen van het misdrijf, zoals:

- de onmiddellijke consequenties van het misdrijf (verlies van geld of beschadiging van eigendommen; lichamelijk letsel);
 - effecten op het werk, waaronder arbeidsverzuim, verlies van inkomsten en als men op het werk is mishandeld, de onmogelijkheid om hetzelfde werk te blijven doen;
 - gevoelens van ontreddeering, onveiligheid en zelfs zware depressies;
 - verstoorde relaties met het gezin, vrienden en kennissen, vooral in het geval van een seksuele geweldpleging;
 - ontwrichting van het sociale leven;
 - angst voor wraak van de kant van de dader.
- Ten tweede, en vaak vergeten, zijn er de effecten van het strafrechtssysteem:
- arbeidsverzuim, verlies van inkomsten en reiskosten t.g.v. het helpen van de politie en het bijwonen van de rechtszaak.

In aanmerking genomen dat, tenminste in Engeland, het slachtoffer en de getuigen de belangrijkste informatiebronnen zijn voor de opsporing en een belangrijke bijdrage leveren aan het bewijs van de openbare aanklager, is het vreemd dat er voor de slachtoffers nog zo weinig wordt gedaan.

De soort hulp en steun waar slachtoffers behoefte aan hebben, varieert met de tijd die verstreken is na het misdrijf. Direct erna, wanneer het slachtoffer vaak in een shocktoestand verkeert, bestaat er zowel behoefte aan aandacht van de politie als behoefte aan emotionele steun en directe praktische hulp van vrienden of van vrijwilligers van 'Victim Support Schemes', die in Engeland snel in aantal aan het groeien zijn. Iets later, als de gevolgen van het misdrijf duidelijk beginnen te worden voor het slachtoffer, is er opnieuw behoefte aan emotionele bijstand en soms aan professionele hulpverlening. Op dit moment kunnen financiële problemen (zoals het verlies van inkomsten) belangrijk worden. Geen enkele instelling voor schadevergoedingsregeling in Engeland is echter toegerust om dergelijke financiële verliezen snel te regelen en de slachtoffers moeten dus een beroep doen op algemene sociale voorzieningen of, in sommige gevallen, op de verzekering van hun werkgever. Er bestaat duidelijk behoefte aan iemand die de slachtoffers kan helpen met deze aanvragen. Gaandeweg begint vervolgens ook de interesse van het slachtoffer voor de politieke en justitiële gang van zaken op te komen en wil hij informatie hebben over wat de politie en de vervolgende instanties aan het doen zijn en over de manier waarop hij schadevergoeding kan aanvragen. Helaas beschouwen de meeste Victim Support Schemes op dit moment hun rol als beëindigd, zodat het slachtoffer aan zichzelf is overgelaten (of als hij geluk heeft, geholpen wordt door een vakbond of een advocaat) in zijn contacten met de politie, het Openbaar Ministerie, de rechtbank, de schadevergoedingsfondsen, de sociale diensten, de verzekeringsbedrijven en alle andere organisaties waar hij mee te maken krijgt. Het zou op zijn minst nuttig zijn indien het slachtoffer binnen iedere instelling één vaste contactpersoon zou hebben om zijn problemen mee te bespreken (dus bijv. één onderzoeker bij de politie). Maar dit zal waarschijnlijk pas gebeuren wanneer het slachtoffer gezien wordt als gewaardeerde medespeler in het strafrechtelijk gebeuren en niet als iemand wiens inbreng waardevol is maar die overigens

wordt genegeerd, zoals nu nog het geval is.

Hoeveel schadevergoeding

Zoals gezegd kunnen de huidige instellingen de slachtoffers geen schadevergoeding geven op het moment dat zij deze het meest nodig hebben, nl. meteen na het delict. Er zijn echter enkele andere aspecten aan een schadevergoeding die door de slachtoffers als waardevol worden gezien en dat zijn niet precies dezelfde als die waar in de literatuur op wordt gewezen. De meeste commentatoren zijn geneigd te menen dat schadevergoeding door de dader het slachtoffer niet veel voordeel op kan leveren, omdat de dader het slachtoffer toch niet voor het volle bedrag schadeloos kan stellen zoals een overheidsfonds voor schadevergoeding dat wel kan doen (Burns, 1980; Miers, 1982).

45

Veelal zijn zij ook van mening dat de strafrechtspleging niet als een instelling voor het innen van schulden behoort te worden gebruikt.

De slachtoffers in dit onderzoek keken hier echter anders tegenaan. Zij maakten een onderscheid tussen de hoeveelheid (het bedrag van de schadevergoeding) en de bron (de staat of de dader). Voor hen had het toekennen van enige schadevergoeding aan het slachtoffer door de rechter een symbolische betekenis, zowel omdat het een deel van het vonnis was als omdat het om geld van de dader ging. Zij waren het ermee eens dat een dergelijke schadevergoeding in een redelijke verhouding moest staan tot de middelen van de dader en dat zij daarom in de regel niet konden verwachten een schadevergoedingsregeling van de rechtbank te krijgen die de door hen geleden verliezen, materieel of immaterieel, volledig zouden dekken. Minder eens waren zij het erover of het bedrag dat de staat als boete krijgt al dan niet groter zou mogen zijn dan wat het slachtoffer als schadevergoeding ontvangt. Opmerkelijk is verder dat de slachtoffers die schadevergoeding hadden gekregen van het schadevergoedingsfonds zeiden dat zij er de voorkeur aan zouden hebben gegeven om een deel ervan van de dader te krijgen en de rest via het fonds.

Aangezien dus bron en hoeveelheid van de schadevergoeding door de slachtoffers scherp van elkaar blijken te worden onderscheiden, hoeven de geringe bedragen die door de rechtbanken doorgaans worden toegekend, geen problemen op te leveren zolang althans de discrepantie tussen de schadevergoeding en het bedrag dat aan de staat als boete wordt betaald niet belachelijk groot is. Evenzo is het mogelijk, dat zelfs als de dader niet alles of zelfs in het geheel niets betaalt, het slachtoffer er toch waarde aan hecht, dat zijn verlies en zijn ellende door de rechtbank worden erkend in de vorm van een schadevergoedingsbevel aan de dader.

46

In het bovenstaande ging het om de situatie waarbij het voor het slachtoffer in beginsel mogelijk is zowel schadevergoeding van de staat via het fonds als van de dader te verkrijgen. Er zijn uiteraard situaties waarbij slechts één mogelijkheid bestaat. In Engeland, Wales en Schotland is schadevergoeding door de staat alleen mogelijk voor slachtoffers van geweldsmisdrijven. Er is bovendien een ondergrens van £ 250 (£ 500 voor slachtoffers van huiselijk geweld). Voor de minder zware gevallen (blauwe plekken en snijwonden, als er geen verlies van inkomsten is) en voor alle vermogensmisdrijven bestaat er geen mogelijkheid voor schadevergoeding door het fonds. Aan de andere kant is het zo dat als er geen dader wordt gepakt, als de dader in het geheel geen middelen heeft of als hij meteen een vrijheidsstraf krijgt, het slachtoffer geen schadevergoeding van de dader kan krijgen en is aangewezen op het fonds (als hij althans binnen de termen daarvan valt). Vervolgens hangt het er dan nog vanaf of het slachtoffer wel van het bestaan van het fonds op de hoogte is. Onder de slachtoffers van dit onderzoek wisten velen niet van het bestaan ervan af. Ook dit zou wel eens iets te maken kunnen hebben met het ontbreken van een geaccepteerde rol van het slachtoffer binnen het strafrechtssysteem, waardoor de mensen die werkzaam zijn binnen dit systeem geen rekening houden met zijn behoefte aan kennis over bestaande mogelijkheden voor schadevergoeding.

Weinig bevelen tot schadevergoeding

De vraag rijst ook waarom er zo weinig bevelen tot schadevergoeding aan de dader worden opgelegd, in aanmerking nemende dat de slachtoffers daar zo gevoelig voor zijn. Deze vraag laat zich te meer stellen aangezien uit een onlangs uitgevoerd opinie-onderzoek bleek dat 66% van de geïnterviewden er een voorstander van was daders hun slachtoffer schadevergoeding te laten betalen in plaats van ze naar de gevangenis te sturen (Observer 21/3/'82).

Van overheidswege wordt het gebruik van vonnissen tot schadevergoeding sinds enige tijd aangemoedigd. De huidige Home Secretary heeft in zijn rede voor de National Association of Victim Support Schemes op 23 maart '82 het grote belang van schadevergoeding aan het slachtoffer door de dader onderstreept. Er is verder een wetsvoorstel in behandeling waarin wordt voorgesteld dat rechtbanken iemand uitsluitend tot schadevergoeding zouden moeten kunnen veroordelen en dat de schadevergoeding voorrang moet hebben boven een boete.

47

Waarom worden er onder deze omstandigheden dan toch nog zo weinig schadevergoedingsbevelen uitgesproken en waarom zijn de bedragen zo laag? Om een schadevergoedingsbevel te kunnen opleggen moet de rechtbank ten eerste beseffen dat zij de bevoegdheid heeft om dat te doen en ten tweede over de benodigde informatie beschikken. De benodigde informatie houdt in: de naam en het adres van het slachtoffer; een beschrijving en de waarde van het beschadigde of verloren gegane goed (eventueel een kwitantie) en van de mogelijke verzekeringsuitkering; details van het letsel en de gevolgen ervan (de duurzaamheid van de gevolgen, verlies aan inkomsten, andere kosten).

Deze informatie moet zowel gedetailleerd als up-to-date zijn. In de documenten die gebruikt worden bij de vervolging van het misdrijf is dit soort informatie lang niet altijd aanwezig. Niet zelden doen zich m.b.t. de effecten van het letsel bovendien nog relevante ontwikkelingen voor nadat het slacht-

offer zijn verklaringen aan de politie heeft afgelegd (bijvoorbeeld schade aan tanden, inkomstenderving). Sommige gevolgen, zoals schade aan kleding of de shock na een inbraak, kunnen door de politie zelfs helemaal worden vergeten, omdat zij geen elementen zijn van het te vervolgen strafbare feit.

In dit onderzoek werd er bij 26 van de 132 zaken die voor de rechter kwamen schadevergoeding opgelegd, d.w.z. bij bijna 20%. De bedragen waren klein in verhouding tot het toegebrachte letsel. Als de richtlijnen van de Magistrates Association gevolgd waren, zouden de bedragen hoger zijn geweest. De reden hiervoor komt naar voren in de verslagen van de rechtbankzittingen. Daaruit blijkt dat de openbare aanklager zelden de details van het letsel aan de rechtbank meedeelt. In 18% van de zaken werd dit helemaal niet vermeld. Slechts in 19% werd de tijd gedurende welke het slachtoffer last had van de gevolgen aan de rechtbank meegedeeld en in geen enkel geval werden er details gegeven over het verlies van inkomsten. Opvallend was verder dat er een duidelijk verband bestond tussen het alleen maar bezigen van het woord 'schadevergoeding' door de openbare aanklager en het veroordelen daartoe van de dader door de rechtbank.

48

Rol van de openbare aanklager

Het blijkt in belangrijke mate afhankelijk te zijn van de opvattingen van de openbare aanklager of de benodigde informatie voor een schadevergoedingsbevel aan de rechtbank wordt voorgelegd. Een aantal van de openbare aanklagers, waarmee gesproken is, bleek terughoudend te staan tegenover het indienen van verzoeken om schadevergoeding. Zij hadden het gevoel dat door een dergelijke demarche ten behoeve van het slachtoffer hun onafhankelijke positie in gevaar zou kunnen komen.

Het geïnterviewde griffiepersoneel echter bleek het juist als de taak van de openbare aanklagers te zien om de rechter op de wenselijkheid van schadevergoeding te wijzen. Het slachtoffer zelf werd door sommige rechtbanken niet geacht enig recht te hebben om

erover gehoord te worden. Hier ligt waarschijnlijk de kern van het probleem: de Powers of Criminal Courts Act legt de verantwoordelijkheid voor schadevergoeding bij geen enkele speciale instantie of partij. Het gevolg hiervan is dat de politie het niet als haar taak ziet om de noodzakelijke informatie in te winnen, de openbare aanklager de informatie voorzover aanwezig niet aan de rechtbank voorlegt en/of nalaat op de mogelijkheid van schadevergoeding te wijzen terwijl de rechtbank juist afwacht of de aanklager erover zal beginnen. De situatie in Schotland is totaal anders. Daar is het de uitdrukkelijke verantwoordelijkheid van de officier van justitie, de 'procurator fiscal', om dergelijke informatie aan de rechtbank te verschaffen en de speciale verantwoordelijkheid van de griffie aan het slachtoffer mee te delen dat er een schadevergoedingsbevel is afgegeven en hoeveel er door de dader is betaald. Door de 'procurator fiscal' wordt aan ieder slachtoffer van een te vervolgen zaak een formulier gestuurd tezamen met een folder over schadevergoedingsbevelen en over het schadevergoedingsfonds. Op dit formulier kan het slachtoffer aangeven of hij/zij prijs stelt op schadevergoeding van de dader en de benodigde informatie hiervoor verstrekken. Het ingevulde formulier wordt aan de rechter die het vonnis zal wijzen overhandigd. Ook in de nieuwe English Criminal Justice Bill die nu in het parlement wordt besproken, wordt de openbare aanklager aangewezen als degene die de informatie aan de rechtbank kan verstrekken.

Ons onderzoek heeft uitgewezen dat het gebrek aan informatie de meeste ergernis bij de slachtoffers veroorzaakte en dat contacten met de functionarissen van het strafrechtstelsel doorgaans positief werden gewaardeerd. Het is daarom aannemelijk dat een systeem waarbij de openbare aanklager contact moet opnemen met het slachtoffer om informatie over eventuele schadevergoeding in te winnen, zal leiden tot een verbetering van zijn imago bij de slachtoffers. Terugkomende op de drie mogelijke functies van dienstverlening aan het slachtoffer, die in het begin van dit artikel werden genoemd (de

symbolische, de samenwerking vergrotende en de op het slachtoffer gerichte) kunnen we concluderen dat een dergelijke opzet waarschijnlijk zowel beantwoordt aan de werkelijke behoeften en gevoelens van de slachtoffers als kan leiden tot een betere samenwerking van de slachtoffers met het strafrechtssysteem.

Literatuurverwijzingen

Burns, P. Criminal injuries compensation. Vancouver, Butterworths, 1980.

Chinkin, C. and R. Griffiths. Resolving conflict by mediation.

New law journal, januari 1980, blz. 6–8.

Maguire, M. Burglary in a dwelling; the offence, the offender and the victim.

Köln, Heinemann, 1982.

50

Miers, D. Compensations and conceptions of victims of crime.

Victimology, 1982. (in druk)

Miers, D. Responses to victimization; a comparative study of compensation for criminal violence in Great Britain and Ontario.

Abingdon, Professional books, 1978.

Miers, D. Victim compensation as a labelling process.

Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 3–16.

Korte samenvatting

In het forum hadden behalve de inleiders zitting mr. T. Schalken (medewerker Stafafdeling Wetgeving Publiekrecht), mr. B. J. Asscher (vice-president Rechtbank Amsterdam) en Y. Baudoin (Vereniging Humanitas). Uit de discussie bleek dat veel van de conclusies die in de inleidingen getrokken waren in brede kring werden onderschreven. In deze samenvatting zijn met het oog op de verdere meningsvorming vooral de kritische kanttekeningen naar voren gehaald.

In de discussie zijn drie onderwerpen aan de orde gesteld, te weten:

51

1. de positie van het slachtoffer in het strafproces
2. de behoefte aan informatie van slachtoffers over voortgang en resultaat van de opsporings- en vervolgingsactiviteiten van politie en justitie
3. de behoefte aan hulpverlening aan slachtoffers en de wijze waarop hierop ingespeeld zou moeten worden.

ad 1. Wanneer de positie van het slachtoffer in het strafproces beschreven wordt dan blijkt deze in het huidige Nederlandse strafproces nogal zwak te zijn. Uitdrukkingen als 'Het slachtoffer staat strafrechtelijk in de kou' komt men daarbij veelvuldig tegen. Wat met name als een gemis werd gesignaleerd was dat het slachtoffer nauwelijks invloed heeft op de beslissing al dan niet een vervolging in te stellen. Daarnaast wordt de huidige regeling rond de 'Beledigde Partij' in het Wetboek van Strafvordering als onvoldoende gekwalificeerd. Het ontwerp voor een Beneluxverdrag omtrent de rechten van het slachtoffer in het strafproces beoogt hierin verandering te brengen. Meest saillante verschillen met de huidige situatie zijn in dit wetsontwerp:

- a. de benadeelde krijgt niet alleen een recht op informatie maar ook een zelfstandig vervol-

gingsrecht wanneer het OM besluit tot niet-vervolgen.

b. er zal civiele voeging mogelijk zijn tot elk bedrag (de bovengrens vervalt derhalve) terwijl de vordering van de beledigde partij ook zal kunnen worden toegewezen wanneer de dader niet strafrechtelijk wordt veroordeeld. Met betrekking tot het eventueel toekennen van een vervolgingsrecht aan het slachtoffer werd gesteld dat daarmee een wezensvreemd element in het Wetboek van Strafvordering zou worden geïntroduceerd. Ons stelsel van strafrecht zou bestaan uit de combinatie van waarborgen tegen ongebreideld optreden van de overheid (i.c. van het Openbaar Ministerie) en het vervolgingsmonopolie van het Openbaar Ministerie.

52

Voor dit monopolie is destijds bij de vervanging van de Napoleontische wetgeving, in tegenstelling tot in andere landen, bewust gekozen, o.a. met het oog op het tegengaan van willekeur in de strafrechtspleging. Het geven van een vervolgingsrecht aan het slachtoffer zou op deze gronden dan ook niet in ons stelsel van strafrechtsbedeling passen. Niettemin zou, met handhaving van het vervolgingsmonopolie van het OM, aan het slachtoffer een stem in het kapittel gegeven kunnen worden door van vervolging af te zien wanneer het slachtoffer daartoe een uitdrukkelijk verzoek doet. De uitbreiding van de regeling van de beledigde partij zou, zo werd verder naar voren gebracht, een ernstige inbreuk betekenen voor het als hoog (recht-)goed ervaren onderscheid tussen strafrechtspraak en civiele rechtspraak. Juist in een tijd waar de discussie gevoerd wordt of verdere specialisatie binnen de rechterlijke macht wenselijk is, werd het vreemd geacht om met voorstellen te komen die er toe zouden leiden dat de bestaande verschillen verwateren. Met betrekking tot de schadevergoeding door de dader in het kader van een voorwaarde bij sepot of voorwaardelijke veroordeling bleek dat sommige van de aanwezige vertegenwoordigers van het Openbaar Ministerie hiermee reeds goede ervaringen hadden opgedaan. Met name regelingen met ouders van minderjarige verdachten bleken bijvoorbeeld in Haarlem succesvol te verlopen. Elders bleken de ervaringen minder positief.

ad 2. Wanneer men met slachtoffers van delicten praat (maar ook met die van bijv. verkeersongevallen) blijkt nogal eens dat men het als een ernstig gemis beschouwt dat men niet op de hoogte gesteld wordt van het verloop van de bemoeienissen van politie en justitie. En als men dan zelf de gewenste informatie probeert te verzamelen, blijkt men voor schier onoverkomelijke moeilijkheden te komen staan.

53

Van verschillende kanten werd er voor gepleit het slachtoffer een wettelijk verankerd recht te geven op informatie. Het verstrekken van voortgangsinformatie zou echter ook nadelen hebben: hoe lang moet men met welke frequentie blijven zeggen dat de dader nog steeds niet bekend is? Zou niet ook rekening moeten worden gehouden met de mogelijke psychische schade welke het slachtoffer lijdt wanneer de dader er zonder straf af komt of met een in de ogen van het slachtoffer te milde straf?

Bovendien zou het verstrekken van informatie een organisatorisch probleem vormen. Wie moet het doen: de politie, het Openbaar Ministerie of moet het een Centraal Informatiepunt zijn? Het eerste alternatief, de politie, lijkt wellicht het meest aangewezen omdat de politie het dichtst bij de burger staat en het eerste contact van het slachtoffer met de opsporings- en vervolgingsinstanties bijna altijd met de politie tot stand komt. Een nadeel is echter dat de politie vaak ook niets meer van de voortgang van de zaak weet nadat het procesverbaal naar het Openbaar Ministerie is verzonden. Wanneer het Openbaar Ministerie de informatie zou moeten verzorgen, komt men al snel in de problemen: zelfs het sturen van een eenvoudig briefje waarin staat dat de zaak in behandeling is genomen, blijkt problemen op te leveren in personeel opzicht, gezien het nog steeds toenemend aantal zaken waarmee het OM geconfronteerd wordt en de inkrimping of bevrozing van parketpersoneel als gevolg van de noodzakelijke bezuinigingen op de overheidsuitgaven. Overigens geldt dit bezwaar ook t.a.v. informatieverstrekking door de politie. Het instellen van een Centraal Informatiepunt lost ten aanzien van deze problemen niets op; ze worden eerder sterker

omdat het Centraal Informatiepunt gevoed zal moeten worden vanuit politie en justitie. Een voordeel van zo een Centraal Informatiepunt zou echter wel zijn dat duidelijk is tot wie men zich voor de gewenste informatie dient te wenden. Aan het voortdurend bij de verkeerde aankloppen en het daarmee samenhangende gevoel van het kastje naar de muur te worden gestuurd, kan dan een einde komen.

54

ad 3. Er werd van verschillende zijden op gewezen dat het vraagstuk rond de procesrechtelijke positie van het slachtoffer in het strafproces maar voor een zeer gering deel van de slachtoffers relevant is: er moet immers een bekende dader zijn die vervolgd wordt. Wanneer we bedenken dat inmiddels minder dan een derde van de bij de politie bekend geworden delicten wordt opgelost, en dat daarbovenop van dit derde deel nog meer dan de helft wordt geseponeerd, dan ontstaat enig beeld omtrent de omvang van het aantal slachtoffers waarvoor de positie relevant zou kunnen zijn. Hierbij is dan nog niet rekening gehouden met het feit dat in vele gevallen geen schade is geleden, en met het feit dat de dader geen verhaal biedt. Deze beperking van het aantal slachtoffers waarvoor het strafproces werkelijk iets kan betekenen heeft overigens ook een positieve kant. Zo werd opgemerkt dat een grotere aandacht voor de slachtoffers van zware geweldsmisdrijven voor het Openbaar Ministerie uitvoerbaar zou moeten zijn, juist vanwege de relatief kleine aantallen.

Waar slachtoffers vrijwel allemaal mee te maken hebben is een (variërende) behoefte aan onmiddellijke opvang en hulpverlening. Dit zou volgens sommigen buiten het strafproces om gerealiseerd moeten worden. De aandacht die een slachtoffer van een gebeurtenis ontvangt van hulpverlenende instanties zou, zo werd naar voren gebracht, eigenlijk niet mogen afhangen van min of meer toevallige omstandigheden dat de gebeurtenis onder een delictomschrijving gesubsumeerd kan worden, en er een dader gevonden is die deswege strafbaar geacht wordt. De behoefte aan hulp en aandacht wordt allereerst bepaald door de traumata die het slachtoffer als gevolg van de gebeurtenis heeft opgelopen. Informatie over het

verloop van opsporings- en vervolgingsactiviteiten en het deelnemen aan bepaalde onderdelen van het strafproces kunnen in dit verband therapeutisch, maar ook juist anti-therapeutisch werken (secundaire victimisatie).

Overigens kunnen ook hulpverleners niet alleen op de psycho-sociale noden van de slachtoffers een antwoord trachten te vinden, maar kunnen zij ook optreden in het kader van informatieverstrekking over de inrichting van het strafproces, het doorverwijzen naar gespecialiseerde hulpverleners en het verstrekken van informatie over schadevergoedingsmogelijkheden. De politie zou een taak hebben t.a.v. de slachtoffers binnen het kader van de recherche-activiteiten: men heeft de medewerking van de slachtoffers nodig en dient hen dus ook behulpzaam te zijn. Voor meer langdurige hulpverlening zou echter moeten worden doorverwezen naar andere instanties. De slachtoffer-opvang zou echter ook gezien kunnen worden als een onderdeel van de hulpverlenende taak. Hierbij zou dan bijvoorbeeld kunnen worden gedacht aan de inschakeling van wijkagenten e.d.

Literatuurlijst m.b.t. hulpverlening en schadevergoeding aan slachtoffers van misdrijven*

1978

Cain, A. A. and M. Kravitz. Victim/witness assistance; a selected bibliography.

Washington D.C., National institute of law enforcement and criminal justice, L.E.A.A., U.S. Department of justice, 1978. 43 blz.

Chesney, S., J. Hudson and J. McLagen.

A new look at restitution; recent legislation, programs and research.

Judicature, 61e jrg., nr. 8, 1978, blz. 348–357.

Compensation for personal injury; guidelines for magistrates courts.

Magistrate, 34e jrg., nr. 9, 1978, blz. 137–138.

Compensation, The, for victims of crime act, 1971; the ninth report of the Ontario criminal injuries compensation board for the fiscal year april 1, 1977 to March 31, 1978.

Toronto, Ontario, Criminal injuries compensation board, 1978, 54 blz.

Compensation of victims of crime.

Strasbourg, Council of Europe, 1978. 67 blz.

Doerner, W. G. An examination of the alleged latent effects of victim compensation programs upon crime reporting.

Journal of American criminal justice association, 41e jrg., nr. 1, 1978, blz. 71–76.

Doerner, W. G. A quasi-experimental analysis of selected Canadian victim compensation programs.

Canadian journal of criminology, 20e jrg., nr. 3, juli 1978, blz. 239–252.

Dijk, H. S. Hulpverlening aan slachtoffers; een reactie.

Delikt en delinkwent, 8e jrg., nr. 1, januari 1978, blz. 33–34.

Forer, L. G. The law; excessive promise and inadequate fulfillment.

Crime and delinquency, 24e jrg., nr. 2, april 1978, blz. 197–206.

Harland, A. T. Compensating crime victims; premise and reality in the United States.

In: Conrad, J. P. The evolution of criminal justice.

Beverly Hills, Sage, 1978. blz. 58–86.

* Een literatuurlijst vanaf 1971 is bij het WODC op aanvraag verkrijgbaar.

Harland, A. T. Restitution to victims of personal and household crimes. Albany, N.Y.; Criminal justice research center, 1978.

Working paper, 15.

Meiners, R. E. Victim compensation; economic, legal and political aspects.

Lexington, D.C., Heath, 1978. 139 blz.

Miers, D. Responses to victimisation; a comparative study of compensation for criminal violence in Great Britain and Ontario.

Abingdon, Professional books, 1978.

Moerland, H. Opnieuw; het schadefonds geweldsmisdrijven.

Delikt en delinkwent, 8e jrg., nr. 4, april 1978, blz. 254–258.

Moerland, H. en H. Rodermond. Slachtoffers van delicten.

Marge, 2e jrg., nr. 6, juni 1978, blz. 197–205.

Offender restitution in theory and action; ed. by B. Galaway and J. Hudson.

57 Lexington etc., Heath, 1978. VIII, 216 blz.

Poister, Th. H. en J. C. McDavid. Victims evaluations of police performance.

Journal of criminal justice, 6e jrg., nr. 2, zomer 1978, blz. 133–149.

Sallmann, P. Crime compensation in Australia; the victorian experience.

International journal of offender therapy and comparative criminology, 22e jrg., nr. 2, 1978, blz. 179–192.

Sallmann, P. Victim compensation in Australia; the victorian experience.

International journal of criminology and penology, 6e jrg., nr. 3, augustus 1978, blz. 203–219.

Softley, P. Compensation orders in magistrates courts; a home office research unit report. London, HMSO, 1978. V, 41 blz.

Home office research study, no. 43.

Vennard, J. Compensation by the offender; the victim's perspective.

Victimology: an international journal, 3e jrg., nr. 1/2, 1978, blz. 154–160.

Wasik, M. The place of compensation in the penal system.

The criminal law review, oktober 1978, blz. 599–611.

1979

Alpert, M. and S. Schechter. Sensitizing workers to the needs of victims; common worker and victim responses.

Victimology: an international journal, 4e jrg., nr. 4, 1979, blz. 385–389.

Atiyah, P. S. Compensation orders and civil liability.

Criminal law review, augustus 1979, blz. 504–509.

Baudoin, Y. In het belang van de benadeelde. *Intermediair*, 15e jrg., nr. 38, september 1979, blz. 1–13.

Burwood, J. B. Compensation and restitution. *Magistrate*, 35e jrg., nr. 8, 1979, blz. 122–123.

Chorus, B. Wie helpt het slachtoffer van de dader? Rapport: vrijwilligers zouden initiatieven moeten nemen.

Kri, 9e jrg., nr. 10, december 1979, blz. 13–15.

Criminal justice and the elderly; a selected bibliography; compiled by G. Boston., R. Nitzberg and M. Kravitz.

Washington, U.S. Department of justice, Law enforcement assistance administration, National institute of law enforcement and criminal justice, 1979. 104 blz.

Doerner, W. G. The diffusion of victim compensation laws in the United States.

Victimology, 4e jrg., nr. 1, 1979, blz. 119–124.

Galaway, B. Differences in victim compensation and restitution.

Social work, 24e jrg., nr. 1, 1979, blz. 57–65.

Lamborn, L. L. Reparations for victims of crime: developments and directions.

Victimology: an international journal, 4e jrg., nr. 2, 1979, blz. 214–228.

Rizzo, M. J. The cost of crime to victims: an empirical analysis.

The journal of legal studies, 8e jrg., nr. 1, januari 1979, blz. 177–205.

Rosenblum, R. M. and C. H. Blew. Victim/witness assistance.

Washington, Office of development, Testing and dissemination, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, 1979. 103 blz.

Siegel, L. Court ordered victim-restitution: an overview of theory and action.

New England journal on prison law, 5e jrg.,
nr. 2, lente 1979, blz. 135–150.

Sleutelvoorziening, Een, voor slachtoffers van delicten; rapport van een werkgroep, ingesteld door de projektgroep delinkwentie en samenleving van Humanitas en de Stichting Medeleven gedupeerden van misdrijven.

Amsterdam, z.uitg., 1979. 55 blz.

Smale, G. en M. Woortman. Slachtoffers van misdrijven; centrum voor hulpverlening aan slachtoffers van misdrijven te Groningen bestaan één jaar.

Proces, 58e jrg., nr. 10, oktober 1979,
blz. 247–251.

Stollenga, M. Hulpverleningscentrum voor slachtoffers van misdrijven; voorlopig verslag van het eerste half jaar.

Groningen, Kriminologisch instituut, 1979.
34 blz.

U staat er niet alleen voor; evaluatieverslag van het project 'Benadeelden van misdrijven' over de periode 13 februari 1978, de start, tot en met 1 september 1979.

Rotterdam, Centrum voor vrijwilligers, 1979.
VIII, 40 blz.

Vennard, J. Magistrates' assessments of compensation for injury.

Criminal law review, augustus 1979,
blz. 510–523.

Verbrechens, Das, Opfer; Ein Reader zur Viktimologie; hrsg. von G. F. Kirchhoff und K. Sessar.

Bochum, Brockmeyer, 1979. XII, 544 blz.

Victims, offenders and restitutive sanctions; ed by B. Galaway and J. Hudson.

Massachusetts, Lexington books, 1979.

Violent crimes compensation board; report January 1, 1978-December 31, 1978.

Newark, New Jersey state of New Jersey,
1979. 19 blz.

Vrijwilligers zetten slachtoffers van delicten op spoor van hulpverlenende instanties; twintig maanden in Rotterdams project toont succesvolle werkwijze aan.

Welzijnsweekblad, 4e jrg., nr. 49, december 1979, blz. 12–13.

Wardlaw, G. The human rights of victims in the criminal justice system.

The Australian and New Zealand journal of

criminology, 12e jrg., nr. 3, september 1979, blz. 145–152.

1980

Alcables, A. and J. A. Jones. Juvenile victim assistance programs; a proposal.

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 2, april 1980, blz. 202–205.

Austern, D. T. Crime victim compensation programs; the issue of costs.

Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 68–78.

Brewster, L. G. Cost effectiveness in victim/witness advocate programs; a case study.

Journal of criminal justice, 8e jrg., nr. 2, 1980, blz. 97–109.

Carrow, D. M. Crime victim compensation.

Washington, U.S. Department of justice, National institute of justice, Office of development, Testing and dissemination, 1980. 28 blz. Policy briefs.

Carrow, D. B. Crime victim compensation; program model.

Washington, U.S. Department of justice, National institute of justice, Office of development, Testing and dissemination, 1980. 235 blz.

Doerner, W. G. and S. P. Lab. The impact of crime compensation upon victim attitudes toward the criminal justice system.

Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 61–67.

Duckworth, A. M. E. Restitution, an analysis of the victim-offender relationship; towards a working model in Australia.

Australian and New Zealand journal of criminology, 13e jrg., nr. 4, december 1980, blz. 227–240.

Groot, G. J. de. Schadefondsen; tussen toen en toekomst?

Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 13, maart 1980, blz. 269–276.

Crossman, A. Victim compensation in child abuse cases; problems in practical application.

Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 57–60.

Miers, D. Victim compensation as a labelling process.

Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 3–16.

Mikva, A. J. Victimless justice.

The journal of criminal law and criminology, 71e jrg., nr. 3, herfst 1980, blz. 189–192.

Polak, N. J. De 'beledigde partij' in ere hersteld.

- Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 2, januari 1980, blz. 21–29.
- Schalken, T. M.** De rechtspositie van de benadeelde partij in het systeem van de Nederlandse strafvordering.
Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 4, april 1980, blz. 266–278.
- Smale, G.** Slachtoffers van ernstige vermogens- en geweldsmisdrijven; deel II: de immateriële problematiek. (Deel I De materiële problematiek, 1977).
Groningen, Kriminologisch instituut, 1980. 156 blz.
- Smartt, R. G.** Compensation for crime victims; Northern Ireland perspective.
Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 51–56.
- Stelzenmuller Silverman, S. and W. G. Doerner.** The effect of victim compensation programs upon conviction rates.
In: Criminology review yearbook.
Beverly Hills, Sage, 1980. blz. 573–593.
- 61 **Thorvaldson, S. A. and M. K. Krasnick.** On recovering compensation funds from offenders.
Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 18–29.
- Use, The, of civil liability to aid crime victims;** by R. Castillo., R. Foglia., T. W. Dressler. et al.
In: Criminology review yearbook.
Beverly Hills, Sage, 1980, blz. 595–600.
- Vaughn, J. and R. Hofrichter.** Program visibility in state victim compensation programs.
Victimology, 5e jrg., nr. 1, 1980, blz. 30–41.
- Victims and delinquents in the Tulsa juvenile court;** by B. Galaway., M. Henzel., G. Ramsay et al.
Federal probation, 44e jrg., nr. 2, juni 1980, blz. 42–48.

1981

- Baurmann, M. C.** Sexualität, Gewalt und psychische Folgen.
Kriminalistik, nr. 7/8, juli/augustus 1981, blz. 278–281.
- Criminal injuries compensation board;** seventeenth report; accounts for the year ended 31st March 1981.
London, H.M.S.O., 1981. 63 blz.
- Doerner, W. G. and S. Stelzenmuller Silverman.** The diffusion of victim compensation in Canada.
Canadian journal of criminology, 23e jrg., nr. 1,

januari 1981, blz. 75–82.

Elias, R. A. Impact of compensation on crime victims, criminal justice and government. Ann Arbor, University microfilms international, 1981.

Dissertation, the Pennsylvania state university. Evaluating victim services; ed. by S. E. Salasin; foreword by B. S. Brown; with a contribution by T. J. Kiresuk., S. Lund., R. Fields et al.

Beverly Hills enz., Sage, 1981. 168 blz. Sage research progress series in evaluation, vol. 7.

Harland, A. T. Restitution to victims of personal and household crimes.

Washington, U.S. Department of justice, Bureau of justice statistics, 1981. 39 blz.

Hart, A. C. 't. en M. J. H. J. de Vries-Leemans. Voeging van de civiele partij in strafzaken – enige materieel-rechtelijke aspecten.

Delikt en delinkwent, 11e jrg., nr. 8, oktober 1981, blz. 628–643.

Holmes, K. A. Services for victims of rape: a dualistic practice model.

Social casework, 62e jrg., nr. 1, januari 1981, blz. 30–39.

Koops, G. J. Hulpverlening aan slachtoffers van delicten een politietaak?

Algemeen politieblad, 130e jrg., nr. 7, april 1981, blz. 157–159.

National workshop on services to crime victims; report of the proceedings.

Ottawa, Solicitor general Canada, Research division, 1981. 34 blz.

Ook in de Franse taal aanwezig.

Norquay, C. and R. Weiler. Services to victims and witnesses of crime in Canada.

Ottawa, Communication division, Solicitor general Canada, 1981. 163 blz.

Ook in de Franse taal aanwezig.

Perspectives on crime victims; ed. by B. Galaway and J. Hudson.

Missouri, C.V. Mosby Company, 1981. 435 blz.

Rapport van de werkgroep aangifte sexuele geweldsmisdrijven.

's-Gravenhage, Ministerie van Justitie en Binnenlandse Zaken, 1981. 59 blz.

Shapland, J., J. Willmore and P. Duff. The

victim in the criminal justice system; final report to the Home Office.

Oxford, Centre for criminological research, 1981.

Shichor, D. en A. Binder. Schadeloosstelling door jeugddelinquenten.

Justitiële verkenningen, nr. 8, 1981, blz. 51–58.

Sixth annual report of the crime victims reparations board of Minnesota; July 1, 1980 to June 30, 1981.

St. Paul, Minnesota department of public safety, 1981. 35 blz.

Smale, G. J. A., H. van Loon en B. M. W. A. Beke. Het ontstaan en functioneren van het hulpverleningscentrum voor slachtoffers van misdrijven te Groningen.

Groningen, Kriminologisch instituut, 1981. 149 blz.

1982

63

Compensation orders; England, Wales and Scotland.

Paper presented at the studium generale 21-4-1982, The Hague.

Harland, A. T. Restitutie aan slachtoffers van misdrijven in de persoonlijke en huiselijke sfeer.

Justitiële verkenningen, nr. 1, 1982, blz. 14–25.

Huizing, B. Er zijn daders en er zijn slachtoffers.

R.P. Magazine, 23e jrg., nr. 8, april 1982, blz. 6–11.

Jaarverslag schadefonds geweldsmisdrijven; met vergelijkende cijfers over 1976–1980; verslag 1981.

's-Gravenhage, Paleis van Justitie, ± 1982. 33 blz.

Ramker, G. F. and M. S. Meagher. Crime victim compensation; a survey of state programs.

Federal probation, 46e jrg., nr. 1, maart 1982, blz. 68–76.

Slachtoffer, Het, in het strafproces; documentatiemap (behorende bij het) studium – generale d.d. 21 april 1982.

's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1982. blz. aanduiding per hoofdstuk.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Literatuur-informatie

Van de artikelen die in deze rubriek zijn gepubliceerd, kan bij de documentatie-afdeling van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie een kopie worden aangevraagd.

64

Ook lezers die geïnteresseerd zijn in literatuur over een bepaald onderwerp, kunnen desgewenst gebruik maken van de diensten van deze afdeling.

In beide gevallen kan men zich schriftelijk of telefonisch wenden tot de afdeling documentatie van het W.O.D.C., Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-706553/55.

Algemeen

1

Hendricks-Matthews, M. *The battered woman: is she ready for help?*

Social casework, 63e jrg., nr. 3, maart 1982, blz. 131-137 (USA).

Tot grote frustratie van menig hulpverlener besluit een mishandelde vrouw die zich tot een hulpverlenende instantie heeft gewend, vaak na verloop van tijd weer terug te keren naar haar gewelddadige partner. De schrijfster meent dat men om tot een doeltreffende hulpverlening te komen, rekening moet houden met de aangeleerde hulpeloosheid van de vrouw, de soort verklaring die ze zoekt voor het gedrag en de mate waarin ze het gevoel heeft de gebeurtenissen te kunnen beïnvloeden. Alvorens een plan voor hulpverlening op te stellen moet gekeken worden naar de psychologische en emotionele bereidheid van de vrouw om aan de therapie mee te werken. Aangeleerde hulpeloosheid als verschijnsel trok onlangs de aandacht van Martin Seligman bij het bestuderen van de relatie tussen angstconditionering

en het leerproces. Vrouwen worden gesocialiseerd tot hulpeloosheid, passief gedrag en gevoelens van inferioriteit en afhankelijkheid t.o.v. mannen. Zij proberen het gedrag van hun man te verklaren en hem te verdedigen. Ze geloven ook vaak niet dat ze in staat zijn veranderingen in hun situatie aan te brengen. Aangezien het concept van de aangeleerde hulpeloosheid vrij nieuw is, moet er nog veel werk verzet worden om vrouwen te kunnen helpen die dit verschijnsel vertonen. Ook moet vastgesteld worden in welke levensfase deze hulpeloosheid is aangeleerd. Met literatuuropgave.

2

Holinger, P. C., and D. Offer. *Prediction of adolescent suicide: a population model.*

American journal of psychiatry, 139e jrg., nr. 3, maart 1982, blz. 302-307.

65 Op het ogenblik zijn de zelfmoordcijfers onder adolescenten (15-19 jaar) in de V.S. hoger dan ooit. De auteurs onderzoeken het verband tussen zelfmoordcijfers en populatieveranderingen onder adolescenten. Zij maken daarbij gebruik van gegevens die gelden voor de totale populatie. Deze gegevens hebben betrekking op alle gevallen van zelfmoord onder 15 tot 19-jarigen die in de V.S. tussen 1933 en 1975 plaatsvonden. Er is uitgegaan van sterftcijfers, niet eenvoudigweg van het aantal doden. Er blijken significante positieve verbanden te bestaan tussen zelfmoordcijfers onder adolescenten, veranderingen in de adolescentenpopulatie en veranderingen in het percentage adolescenten van de V.S. tussen 1933 en 1975. D.w.z. toenamen of afnamen in de populatie 15-19-jarigen (en toenamen en afnamen in het aandeel van 15-19-jarigen in de populatie) zijn op een bepaald moment gerelateerd aan ermee corresponderende toenamen en afnamen in zelfmoordcijfers onder adolescenten. In tegenstelling hiermee bleek het zelfmoordcijfer van een oudere leeftijdsgroep (65-69 jaar) omgekeerd evenredig, maar niet significant, gerelateerd te zijn aan veranderingen in die populatie. Deze resultaten doen vermoeden dat zelfmoordcijfers voor de groep adolescenten voorspeld kunnen worden, een bevinding die belangrijke consequenties voor de gezondheidszorg kan hebben. Effectieve interventie behoort tot de mogelijkheden. Met literatuuropgave.

3

Schippers, G. M. *Rand report 2: alcoholhulpverlening na vier jaar.*

Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 8e jrg., nr. 1, maart 1982, blz. 14-23 (N).

In aansluiting op het geruchtmakende Rand Report over de evaluatie van ambulante hulpverlening bij alcoholproblemen in Amerika is recent bij Rand een vervolgstudie verschenen: 'The course of alcoholism,

four years after treatment'. De auteur geeft in het artikel een samenvatting van de belangrijkste gegevens van Rand Report 2 en voorziet het waar nodig van commentaar. Met een indrukwekkend hoog follow-up percentage van 85% worden 781 mannen met ernstige alcoholproblemen die in Rand Report 1 18 maanden na aanmelding bij een alcoholhulpverleningsinstelling werden geherinterviewd, vier jaar na intake nogmaals geïnterviewd. De hulpverlening aan deze groep varieerde van één contact tot intensieve behandeling. De methodologisch zorgvuldig opgezette studie levert verrassende resultaten op die deels eerdere bevindingen bevestigen. Iets minder dan de helft van de geïnterviewden is na vier jaar 'verbeterd' wat drinkgedrag en alcoholproblemen betreft. Er is echter nauwelijks verbetering te bespeuren in psychosociaal en economisch functioneren. Het effect van de hulpverlening is derhalve waarschijnlijk slechts bescheiden, mede omdat er sprake is van een grote mate van spontaan herstel. Wel blijkt, dat hoe intensiever de hulpverlening is geweest, des te groter het behandelingssucces is en dat de aard van de behandeling nauwelijks van invloed is. Het drinkgedrag en de drinkproblemen van de meeste respondenten zijn zeer instabiel. Velen komen – zonder veel succes – terug in hulpverlening. De mortaliteit van langdurig abstinenteren is niet hoger dan van de bevolking in het algemeen. In tegenstelling daarmee is de mortaliteit van drinkers en kortdurend abstinenteren twee en een half maal hoger dan verwacht, hetgeen vrijwel geheel te wijten is aan het alcoholgebruik. Duidelijk blijkt dat 'alcoholisten' een zeer heterogene groep kunnen zijn. Van degenen die niet al te afhankelijk zijn van alcohol en jong zijn, blijken sommigen in staat te leren drinken zonder problemen. Hulpverlening aan en theorievorming over alcoholgebruik en alcoholproblemen dienen gebaseerd te zijn op de levensloopanalyse van betrokkenen.

Met literaturopgave.

Strafrecht en strafrechtspleging

4

Abspoel, J. J. *De rol van de justitie bij geweldloze acties.*

Trema, 5e jrg., nr. 3, maart 1982, blz. 47–52 (N).

Dit artikel vormt de verkorte tekst van de inleiding die de auteur heeft gehouden voor het Openbaar Ministerie ter gelegenheid van de Warnsveld conferentie in 1981. Hij vraagt zich hierbij met een verwijzing naar zijn optreden in o.a. het Maagdenhuisproces af, wat justitie met haar optreden de laatste jaren in zaken van burgerlijke ongehoorzaamheid heeft bereikt. Naar zijn oordeel is herhaaldelijk met goede argumenten aangetoond dat dit soort activiteiten nergens toe leidt en dat ze uiteindelijk de rechtsorde ondermijnen. Hij signaleert dat de sympathie van de Nederlandse burger vaak overhelt naar de geweldloze activist als deze met justitie wordt gecon-

fronteerd. Daarbij plaatst hij een vraagteken bij de mogelijkheden die justitie heeft om haar doelstellingen in dit soort zaken te verwezenlijken. Ten aanzien van het politie-optreden wijst de auteur op het feit dat de politie zich vaak in de steek gelaten voelt door het Openbaar Ministerie bij deze acties. Dit is naar het oordeel van de auteur echter onjuist, omdat de verantwoording voor de acties van de politie in de vergaderzaal van het vertegenwoordigend lichaam dient te worden afgelegd.

5

Beneke M. *Gesetzliche Massnahmen und Alkoholverkehrsdelinquenz, eine empirische Untersuchung zur Frage der Wirksamkeit des 0,8 ‰ Gesetzes.* Blutalkohol, 19e jrg., nr. 2, maart 1982, blz. 137–170 (BRD).

67 In een onderzoektechnisch royaal gedocumenteerd artikel wordt een onderzoek beschreven naar de invloed van de 0,8 ‰-wet die in augustus '73 in de Bondsrepubliek is ingevoerd. De invloed van deze wet op de ontwikkeling van drie typen verkeersmisdrijven die iets met alcoholgebruik te maken hebben, en de invloed ervan op de politie-controle wordt onderzocht met behulp van uni- en bivariate Arimatijdreeksmodellen. Genoemde wet heeft blijkens dit onderzoek meer effect gehad dan tot dusver werd aangenomen. Zelfs met inachtneming van andere invloeden als bijv. energiecrisis kan men met zekerheid stellen dat uit dit onderzoek blijkt dat ten gevolge van deze wet 10% minder door alcohol veroorzaakte verkeersongelukken met lichamelijk letsel plaatsvonden. Voor Sleeswijk-Holstein geldt bovendien dat ondanks intensievere controle 20% minder alcoholverkeersdelicten door de politie gesignaleerd werden. Het aantal automobilisten met een alcoholpromillage onder 0,8 nam echter toe. Dit wijst er waarschijnlijk op dat door de invoering van de nieuwe wet de hoeveelheid per persoon geconsumeerde alcohol afneemt. Met literatuuropgave.

6

Binder, A., and V. L. Binder. *Juvenile diversion and the constitution.* Journal of criminal justice, 10e jrg., nr. 1, 1982, blz. 1–24.

In dit artikel gaan de auteurs nader in op het spanningsveld tussen de medische- en juridische voorzieningen bij de diversie. Traditioneel heeft de medische aanpak gedomineerd bij de behandeling van jongeren. Pas de laatste jaren ziet men volgens de auteurs dat bepaalde wettelijke rechten de aandacht krijgen. Deze rechten liggen met name in het vlak van de procedurele garanties. Met een historische schets laten de auteurs zien hoe de invalshoek van de medische discipline in het verleden vanzelfsprekend werd gevolgd. Dit hing ook samen met de gezinsstructuur die

in het verleden anders, hechter was dan zij nu is. Na een algemene beschouwing van de rechten van jongeren spitsen de auteurs de vraagstelling toe op de grondrechten waarop ook jongeren een beroep kunnen doen en hun behandeling bij de diversie. In verschillende vormen van diversie stellen zij dwangelementen vast. In de conclusies van het artikel stellen de auteurs vast dat de procedurele rechten in de rechtspleging toch voornamelijk de aandacht krijgen als het gaat om zuivere vrijheidsbeneming. Als hiervan geen sprake is, dan wordt het proces vooral door praktische overwegingen gestuurd.

Met literatuuropgave.

7

Bunt, H. van de. *Naoorlogse ontwikkelingen in het Nederlandse Openbaar Ministerie.*

Tijdschrift voor criminologie, 24e jrg., nr. 2, maart/april 1982, blz. 57-75 (N).

68

In dit artikel schetst de auteur de ontwikkelingen in het functioneren van het Openbaar Ministerie in de laatste decennia. Bij deze beschrijving legt de auteur de nadruk op het feit dat verschillende veranderingen samenhangen met de omvang van het werk en het personeelsbeleid ten aanzien van de leden van het Openbaar Ministerie. Veel van deze veranderingen zijn achteraf wel in verband gebracht met vooropgezette beleidswijzigingen, maar volgens hem was hiervan geen sprake. In dit licht bespreekt hij de invoering van de nieuwe functie van de officier eerste klasse die overigens niet in alle gevallen is uitgegroeid tot de mentor van de jongere leden van het O.M., hetgeen wel de bedoeling was. Ook het sepotbeleid wordt door de auteur als crimineel-politiek instrument gerelativeerd. Hij wijst er op dat al veel langer wordt geseponneerd om reden van opportuniteit dan de discussie over dit onderwerp doet vermoeden. Aan het slot van zijn artikel stelt hij vast dat het Openbaar Ministerie naar veler oordeel aanzienlijk aan aanzien heeft gewonnen en weer steeds aantrekkelijker wordt voor aankomende magistraten.

Met literatuuropgave.

8

Cant, P. de. *Le travail au profit de la communauté: une peine de substitution?*

Revue de droit pénal et de criminologie, nr. 1, januari 1982, blz. 3-31 (B).

Met citaten van een aantal auteurs uit verschillende West-Europese landen toont de auteur aan, dat overal de gedachte wordt ontwikkeld, dat naar een middel moet worden gezocht ter vervanging van de gevangenisstraf. Men acht deze straf steeds minder passend in het denken van deze tijd. In al die landen wordt de tijd rijp geacht om aan maatschappelijke dienstverlening in plaats van gevangenisstraf te gaan denken. De auteur bespreekt een aantal voorbeelden

van maatschappelijke dienstverlening als straf opgelegd in de West-Europese landen. Hierbij wordt ook aangegeven op welk type delinquenten de straf wordt toegepast. Uitvoerig beschrijft de auteur de procedure bij de zgn. Community Service Order in Engeland. Van deze maatregel zijn al de nodige resultaten bekend. In vergelijking met de situatie in Nederland, Frankrijk en België is Engeland op dit punt van de strafrechtspleging het verst gevorderd. De auteur benadrukt in z'n slotconclusie dat voor een succesvolle uitbouw van deze alternatieve straf in België de zekerheid moet bestaan dat de praktische mogelijkheden aanwezig zijn.

9

Haaren, T. van. *Vreemdeling en strafrecht.*

Proces, 61e jrg., nr. 2, februari 1982, blz. 40-47 (N).

69

In dit artikel worden de inleidingen, die verschillende sprekers hielden tijdens het door de Coornhert-Liga georganiseerde symposium over het onderwerp 'Vreemdeling en strafrecht, dubbele bestraffing'? kort weergegeven. *Koers*, advocaat, sprak over vreemdelingen in detentie. Hij zag de vreemdeling als 'een invalide in ons systeem van opsporing en strafvordering'. Hij pleitte voor een algehele procesvoering in twee talen en voorts dat het begrip 'zonder vaste woon- of verblijfplaats' niet van toepassing diende te zijn op vreemdelingen, die een vaste verblijfplaats hebben in een EEG-land. *Lobbés*, maatschappelijk werker, sprak over strafvervolging en procesvoering tegen vreemdelingen. Hij pleitte voor een betere samenwerking tussen de verschillende disciplines, zodat de buitenlandse delinquent op zo'n adequaat mogelijke wijze bijgegaan wordt. *Dorpmans* belichtte de situatie van de vreemdeling in het penitentiair systeem. Hij was voorstander van compensatie in de vorm van verkorting van de opgelegde vrijheidsstraf voor buitenlanders. *Kruyt*, medewerker bij de Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders, sprak over de verwijdering na strafvervolging. Hij behandelde achtereenvolgens de uitzetting, de vreemdelingenbewaring, de ongewenstverklaring, de ongewenstsignalering en het risico dat de vreemdeling in sommige landen loopt dat daar opnieuw een strafvervolging wordt ingesteld. Hij besloot deze inleiding met acht concrete aandachtspunten, waarop zijns inziens het beleid verbeterd kan worden. *Swart*, hoogleraar strafrecht, gaf een uitvoerig juridisch college over overdracht van strafvervolging en overdracht van executie. Aan het eind van het symposium vond een forumdiscussie plaats aan de hand van zes stellingen, waar achtereenvolgens een tolk, een inspecteur van politie, een kamerlid, een rechter, een officier van justitie en een advocaat hun visie op gaven.

10

Homel, R. *Penalties and the drink-driver: a study of one thousand offenders.*

In dit artikel worden de voornaamste resultaten weergegeven van een driejarig prospectief onderzoek onder duizend rijders onder invloed die in 1972 in New South Wales werden veroordeeld. De belangrijkste onderzoeksvraag was het bepalen van de effecten van de diverse strafmaatregelen op het al dan niet recidiveren van rijders onder invloed. Aangezien het onderzoek uitsluitend veroordeelde overtredders betreft, hebben de uitkomsten ervan vooral betrekking op de marginale specifieke afschrikking (Gibbs, 1975); dus op de effectiviteit van de ene strafmaat of -soort tegenover de andere. De straffen worden verdeeld in drie typen nl. boete, ontzegging van de rijbevoegdheid en al dan niet voorwaardelijke gevangenisstraf. Naast veroordelingen voor rijden onder invloed werden ook andere veroordelingen voor misdrijven tegen de W.V.W. en andere wetten onderzocht. De relatie tussen straf en recidive werd onderzocht aan de hand van een aantal overtreder/overtredings-karakteristieken. De effecten van de diverse soorten straffen verschilden per type overtreder. Voor de 'good risk' overtreder was een lange periode van ontzegging het meest effectief en leidde dit niet tot onbevoegd rijden tijdens de ontzeggingsperiode. Voor de meer verstokte 'high risk' overtredders, die meestal ook andere misdrijven begaan hadden, bleek geen enkele straf of combinatie van straffen effectief te zijn. Een voorwaardelijke straf leidde echter wel vaak tot een lagere recidive, ook bij hen die ernstige overtredingen begingen. In dit geval was het type overtreder van minder belang dan het type sanctie. Voor de 'high risk' overtredders zal gezocht moeten worden naar alternatieven zoals technische voorzieningen in hun auto's die rijden onmogelijk maken wanneer de ademtest een bepaalde waarde laat zien. Met literatuuropgave.

70

11

Hulsman, L. H. C. *Zuinigheid met strafrecht en bezuiniging.*

Delikt en delinkwent, 12e jrg., nr. 2, februari 1982, blz. 106-117 (N).

De laatste tien jaar is er binnen het beleid van het Ministerie van Justitie en het Parlement een tendens waarneembaar, welke er op gericht is om tot een vermindering van het strafrechtelijk optreden te geraken. Er zou een rationalisatie van het werk van het O.M. en een verdere terugdringing van de vrijheidsstraf waarneembaar moeten zijn. De auteur spreekt dit echter tegen en illustreert dit met enkele concrete voorbeelden waaruit moge blijken dat er ondanks de economische bezuinigingen een uitbreiding van de capaciteit van het gevangeniswezen, de rechterlijke macht en de politie gerealiseerd zal worden. Aan de hand van de zgn. ontwikkelingsmodellen van J. Galtung analyseert de auteur de hoofdpunten van

de behandeling van de justitiebegroting voor 1982. Uit zijn analyse blijkt dat er op sommige punten beleidsombuigingen nodig zijn om in deze tijd van bezuiniging tot zuinigheid op het strafrecht te geraken. Het lijkt de auteur wenselijk om een werkgroep in te stellen die een samenvattend plan met betrekking tot de capaciteitsberekening m.b.t. het strafrechtelijk apparaat ontwerpt.
Met literatuuropgave.

12

Middendorf, W. *Nachmals: die Nachschulung von Alkoholtätern.*

Blutalkohol, 19e jrg., nr. 2, maart 1982, blz. 129-136 (BRD).

71
Uit de literatuur blijkt dat de recidivecijfers van dronken automobilisten voor first-offenders 35% en voor recidivisten 60% zijn. Dit zijn cijfers die volgens de auteur wijzen op de beperktheid van de resultaten van bijscholing. In de literatuur worden deze cijfers toch opgevat als een positief effect. Een effect dat volgens de auteur dan wel geheel op rekening komt van de tijdelijke ontzegging van de rijbevoegdheid. Een derde van de dronken rijders blijkt te bestaan uit 'social drinkers', de rest wordt gevormd door de probleemdrinkers. Tot de bijscholingscursussen worden vrijwel uitsluitend de gezelligheidsdrinkers toegelaten; dit met het oog op de grotere kans op succes. Juist voor deze groep zijn de cursussen overbodig volgens de schrijver; zij hebben genoeg aan een boete en vooral aan een ontzegging van de rijbevoegdheid, er valt voor hen niets aan of af te leren. Uit Amerikaans en Duits onderzoek is weinig gebleken over positieve resultaten van deze bijscholing. De ontzegging daarentegen bleek een uiterst werkzaam middel tegen dronken rijden. Van vermindering van de rijvaardigheid is geen sprake na een tijdelijke ontzegging. Er moet volgens de auteur meer onderzoek gedaan worden naar de effecten van dit soort bijscholing.
Met literatuuropgave.

13

Momberg, R. *Der Einfluss der Jugendgerichtshilfe auf die Entscheidung des Jugendrichters.*

Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 65e jrg., nr. 2, april 1982, blz. 65-87 (BRD).

In het artikel wordt een deel van de resultaten beschreven van een empirisch onderzoek gebaseerd op 276 strafdossiers van kinderrechtters in West-Duitsland. Hier wordt, zowel kwantitatief als kwalitatief, de participatie van de 'Jugendgerichtshilfe' beschreven, een ambtenaar die erop moet toezien dat de persoonlijke, opvoedkundige en sociale aspecten in een proces voor de kinderrechtter worden benadrukt. Er wordt bekeken of de rapportage van de 'Jugendgerichtshilfe' aan de rechtters en de motieven van het vonnis een juiste beschrijving geven van de persoonlijkheid van de jeug-

dige dader. Het blijkt dat de 'Jugendgerichtshilfe' slechts in 60% van de gevallen schriftelijk een rapport uitbrengt en dat deze instantie in bijna 30% van de gevallen niet vertegenwoordigd wordt tijdens het proces. De rapporten zijn heel vaak te oppervlakkig van aard. Het motief voor de daad raken ze niet. Als er een specifieke sanctie wordt aanbevolen, zijn de voorstellen vaak ontoereikend. In de motieven van het vonnis komt maar in zeer beperkte mate informatie over de jeugdige dader voor. Deze motivering staat los van de bevindingen van de 'Jugendgerichtshilfe'. Het artikel besluit met een voorstel tot verandering van het gerechtelijk onderzoek, waardoor de 'Jugendgerichtshilfe' meer betrokken wordt in het proces. Het voorgestelde recht van initiatief tot het leveren van bewijs zou evenals het recht tot vragen stellen helpen om de invloed van de 'Jugendgerichtshilfe' te vergroten. Met literatuuropgave.

Criminologie

14

72

Buruma, Y. *De frenologie en de misdadigers.* Recht en kritiek, 8e jrg., nr. 1, maart 1982, blz. 43-60 (N).

In dit artikel besteedt de auteur aandacht aan de ontwikkeling door de tijd heen van de vraagstelling of misdadigers te onderscheiden zijn van andere mensen op grond van hun lichamelijke eigenschappen. Hij schetst hierbij de relatie tussen het ontstaan van dergelijke opvattingen van Franz Joseph Gall (1758-1828) en de voorwaarden waaronder deze opvattingen konden ontstaan. Vanuit dit zicht op deze relatie werpt hij een blik op de hedendaagse ontwikkeling in de criminologie. Opvallend is dat de door Gall geschapen 'mythe van het monster' van stal gehaald wordt ten tijde van sociaal-economische crises of achteruitgang. Zo kregen in de jaren dertig de onsmakelijke nazi-ideeën opgang en deed in de jaren zeventig de socio-biologie van zich spreken. De auteur acht het verontrustend dat ook tegenwoordig nog op een dergelijke wijze de criminaliteit wordt onderzocht, waarbij het opvalt dat het onderzoek slechts een beperkt aantal misdaden betreft. Tot slot gaat de auteur in op het misbruik waartoe de voornoemde theorieën vandaag de dag kunnen leiden. Met literatuuropgave.

15

Kluiver, H. J. de. *'Ze moeten iets hebben om dat te laten', over jeugdcriminaliteit en vandalisme.* Ars aequi, 31e jrg., nr. 4, april 1982, blz. 195-198 (N).

De jeugdcriminaliteit in onze samenleving, en met name het vandalisme, neemt toe. De auteur zet het

beleid van de overheid in deze kwestie af tegen hetgeen te vernemen valt in de theorie en praktijk van de jeugdwelzijnszorg. De oorzaken van vandalisme en de vraag naar concrete maatregelen om agressief gedrag terug te dringen, zijn door de overheid behandeld in een reeks nota's, die – aldus de auteur – blijken te geven dat de rijksoverheid in feite geen beleid terzake voert. Uitzonderingen hierop zijn het zgn. 'straathoekwerk' en het 'keten'beleid. Aan de hand van een aantal kenmerken van Van Beugen t.a.v. het jeugdbeleid acht de auteur het beleid in de nota 'Agressief gedrag . . .' een voorbeeld van 'ontpolitiserend' beleid. De op het door het jongerencentrum Paradiso georganiseerde congres 'Onhoudbare jongeren' geuite praktische suggesties t.a.v. deze problematiek zijn volgens de schrijver van grote betekenis voor het op korte termijn formuleren en uitvoeren van een concreet en werkzaam overheidsbeleid. Met literatuuropgave.

16

Jongman, R. W. *Criminaliteit als gevolg van de uitstoting uit het arbeidsproces.*

Tijdschrift voor criminologie, 24e jrg., januari/februari 1982, blz. 3–20 (N).

73

De auteur doet verslag van een onderzoek naar de relatie tussen werkloosheid en criminaliteit in de jaren '60 en '70. Wie (onvrijwillig) zonder werk is, verkeert in een gedepriveerde situatie t.o.v. de werkende. Zo'n positie van uitgestotene zal op zich al verzet kunnen oproepen, terwijl de kans daarop nog eens vergroot wordt doordat de werkloze ook in materieel opzicht tot de gedepriveerden gaat behoren. Voorspeld wordt dat in de moderne verzorgingsstaat onder geverbaliseerden verhoudingsgewijs meer werklozen aangetroffen zullen worden dan werkenden. Voor het onderzoek werd uit het bestand aan processen-verbaal, in de stad Groningen opge maakt t.a.v. een misdrijf, uit elk der kalenderjaren 1961 tot en met 1978 een steekproef getrokken. De onderzoeksgroep bleef beperkt tot mannen (geen studenten en scholieren) tussen 15 en 64 jaar. Er werd een driedeling gemaakt in werkenden, werklozen en overige niet-actieven. Uit het onderzoek komen de volgende resultaten: 1. Overeenkomstig de verwachtingen blijkt dat er in elk kalenderjaar verhoudingsgewijs meer werklozen geverbaliseerd werden dan werkenden. 2. Dit geldt nog sterker voor de overige niet-actieven. 3. Het percentage delinquenten onder de werkenden is gedurende de periode van 1960 t/m 1978 niet of nauwelijks gestegen. Steeds wordt jaarlijks zo rond de 10% geverbaliseerd. 4. Het percentage geverbaliseerden onder de werklozen zat aanvankelijk op het peil van de werkenden, maar tegen het eind van de 60-er jaren gaat het sterk stijgen. Aan die stijging lijkt nog geen einde te zijn gekomen. 5. De overige niet-actieven spannen ook nu weer de kroon. De auteur concludeert dat de ongelijkheid een onmisbare, zo niet de belangrijkste verkla-

rende factor is in het criminaliseringsproces van gedepriiveerde groepen. De werklozen zullen daarom hoge criminaliteitscijfers vertonen. Zo gezien kunnen de uitkomsten misschien mede impulsen geven aan de strijd om rechtvaardiger arbeidstijdverdelingsovereenkomsten.

Met literatuuropgave.

17

Jongmans onderzoek over *criminaliteit als verzet tegen sociale ongelijkheid* bekritiseerd door achtereenvolgens G. P. Hoefnagels; P. Moedikdo; N. Vettenburg en L. Walrave; H. G. van de Bunt en H. Overbeek.

Tijdschrift voor criminologie, 24e jrg., nr. 2, maart/april 1982, blz. 76-107 (N).

74

In dit nummer wordt commentaar geleverd op een eerder artikel van Jongman over de samenhang van maatschappelijke klasse en de criminaliteit. Met name de inhoud die Jongman aan het begrip 'klasse' geeft wordt door *Hoefnagels* ter discussie gesteld. In een analyse van dit begrip vergelijkt Hoefnagels de inhoud met de marxistische betekenis en komt tot de conclusie dat de betekenis anders is. Een van de aspecten van de klasse-meting vormt volgens hem de vaststelling van de gelijkheid in beloningen en zgn. anti-beloningen. Hij concludeert dat Jongmans beloningstheorie niet volledig is. *Jongman* repliceert dat het voor zijn theorie niet uitmaakt of deze de toetsing aan het marxistische klassebegrip wel of niet doorstaat. De opmerkingen van Hoefnagels omtrent de beloningsstructuur kenschetst Jongman als mythologie. *Moedikdo* deelt Jongmans uitgangspunt dat er een grote sociale ongelijkheid bestaat die moreel niet te rechtvaardigen is. Het volgens Jongman sterkere besef van sociaal onrecht bij werklozen wordt echter niet door voldoende kwalitatief onderzoek gesteund. Jongmans onderzoek kwalificeert hij als conventioneel onderzoek naar de etiologie van commune misdaad. Het sociale onrecht wordt er als het ware bijgesleept als criminogene factor, maar is niet gethematiseerd en geanalyseerd. *N. Vettenburg* en *L. Walgrave* zien Jongmans stellingen als niet al te sterk theoretisch onderbouwd. De vooronderstellingen laten toetsing niet toe. Tenslotte bevat het nummer een bewerking van de mondelinge reacties van de officieren van justitie *H. G. van de Bunt* en *H. Overbeek*.

Met literatuuropgave.

18

Killias, M. *Zum Einfluss der Massenmedien auf Wissen und Meinungen über Tötungsdelikte.*

Monatsschrift für kriminologie und strafrechtsreform, 65e jrg., nr. 1, februari 1982, blz. 18-29 (BRD).

De resultaten van een enquête onder de bewoners van Zürich en omgeving geven geen steun aan de hypothe-

se dat lezers van de populaire krant 'Blick', die veel meer aandacht besteedt aan nieuws op gebied van geweldplegingen en moorden dan de serieuzere Neue Züricher Zeitung en de Tages-Anzeiger, de frequentie van moorden en geweldmisdrijven sterker overschatten dan de lezers van de andere twee kranten. Zelfs bij respondenten die ver van Zürich af wonen en die doorgaans het 'moord'cijfer meer overschatten dan de bewoners van die stad zelf, was geen significant verband met een krant aan te wijzen. Door een analogo onderzoek onder middelbare scholieren wordt de hypothese bevestigd dat degenen die keken naar vijf tv-uitzendingen die betrekking hadden op misdaad hogere schattingen geven van de absolute en relatieve frequentie van moord. Min of meer bevestigd wordt de hypothese dat er een verband bestaat tussen overschatting van de frequentie van moord enerzijds en een punitieve attitude anderzijds, maar sterkere correlatie bestaat er tussen een punitieve attitude en leeftijd, opleiding en politieke keuze van de ondervraagden.

Met literatuuropgave.

19

Nixdorf, H. *Das Kind als Opfer sexueller Gewalt*. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 65e jrg., nr. 2, april 1982, blz. 87-98 (BRD).

Uit een dossieronderzoek, dat betrekking heeft op gegevens van de arrondissementsrechtbank in Tübingen over de jaren 1976, 1977 en 1978, blijkt dat in het bijzonder meisjes en oudere kinderen gevaar lopen als het gaat om sexuele delicten die met kinderen gepleegd worden. In die gevallen komen de daders uit de lagere sociale strata en het zijn vaak jeugdigen. Zelden komt men tegen dat de daders onbekenden zijn voor het slachtoffer. Als dat het geval is gaat het om tamelijk onschuldige handelingen. De aard van de sexuele praktijken blijkt afhankelijk te zijn van de mate waarin men elkaar kent en van de leeftijd van daders en hun slachtoffers. Incestueuse relaties komt men in het bijzonder in de onderste sociale lagen tegen. Zij blijven gedurende zeer lange tijd bestaan en het gaat dan om zeer intensieve sexuele praktijken. In de overige relaties wordt de communicatie van handelingen meer symmetrisch naarmate ze intensiever is.

Met literatuuropgave.

20

Rodermond, H., en H. Moerland. *Onderzoek naar reacties bij constatering winkeldiefstal*. Algemeen politieblad, 131e jrg., nr. 5, 6 maart 1982, blz. 99-103 (N).

Ongeveer een jaar geleden vond de installatie plaats van de werkgroep 'bestrijding winkeldiefstallen'. Deze dient blijkens de instellingsbeschikking, te adviseren over maatregelen, die kunnen bijdragen tot (o.m.) 'het bevorderen van een zoveel mogelijk gelijk-

vormige aangiftepraktijk'. De auteurs vragen zich af hoe het op dit moment dan wel met bedoelde praktijk is gesteld: plegen winkeliers bij constatering van een dergelijk gedrag de politie te waarschuwen? In dit artikel komen slechts die gebeurtenissen aan de orde, waarbij een aan het winkelbedrijf toebehorend goed of een onderdeel daarvan in het definitieve bezit van een klant komt terwijl deze daar geen (voldoende) betaling tegenover stelt. Er wordt gekeken naar reacties op geconstateerde gevallen van winkeldiefstal, in het bijzonder het (al dan niet) in kennis stellen van de politie daarvan, naar reacties op andere vormen van ongewenst klantengedrag en naar het dreigen met inschakeling van de politie. De vraag hoe het met de aangiftepraktijk terzake van winkeldiefstal is gesteld, blijkt niet eenvoudig te beantwoorden. Er blijkt de noodzaak van duidelijke begripsafbakening. Juist ook vanuit die optiek dient de 'wetenschappelijke documentatie', waarop de werkgroep 'bestrijding winkeldiefstallen' zich zou moeten verlaten, kritisch te worden gezien. Een en ander zal de relativering van tot nu toe gevonden onderzoeksresultaten slechts kunnen bevorderen.

76

21

Roëll, G., J. J. M. van Dijk en C. H. D. Steinmetz.
Interventiegedrag door omstanders: een veldexperiment.

Tijdschrift voor criminologie, 24e jrg., januari/
februari 1982, blz. 21-35 (N).

In dit artikel wordt verslag gedaan van de uitkomsten van veldexperimenten, in scène gezette fietsendiefstallen, waarbij geprobeerd is de volgende vragen te beantwoorden. 1. Wat doen omstanders en hoeveel van hen interveniëren op één of andere wijze? 2. Wat zijn de kenmerken van degenen die interveniëren? 3. Kan interventiegedrag gestimuleerd worden, bijv. door de aanwezigheid van agenten? En tenslotte: wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de resultaten van deze veldexperimenten en van eerdere enquêtes? In de loop van 1981 is ruim honderd maal op verschillende plaatsen in Den Haag en in een aantal dorpen in de regio op vrijwel identieke wijze op klaarlichte dag een fiets 'gestolen'. Met vrijwel alle voorbijgangers die op enige wijze intervenieerden, maar ook met een aantal dat niets deed, werd na afloop een gesprek aangeknoopt om aan de weet te komen wat ze hadden gedacht en waarom ze wel of niet hadden geïntervenieerd. Onder een interventie wordt hier verstaan het aanspreken van de dief en/of het waarschuwen van de politie. De uitkomsten van de veldexperimenten geven al niet al weinig beleidsmatige perspectieven. Vrijwel niemand intervenieert. Ook voorlichtingscampagnes in de massamedia hebben geen of weinig effect op interventiegedrag. Aspecten van het gedrag van agenten zouden een invloed kunnen hebben op de bereidheid van het publiek om de politie te waarschuwen. In de experimenten bleken groetende agenten vaker gewaarschuwd te worden

dan hun niet-groetende collega's. Het ligt in de bedoeling van de auteurs op dit terrein door middel van veldexperimenten nog verder onderzoek te doen. Met literatuuropgave.

22

Roncek, D. W., R. Bell and J. M. A. Francik. *Housing projects and crime: testing a proximity hypothesis.* Social problems, 29e jrg., nr. 2, december 1981, blz. 151-166 (USA).

77 De gedachte dat sociale woningbouwprojecten een broedplaats zijn van misdaad is de oorzaak van veel tegenstand t.a.v. dergelijke woningbouw in de Verenigde Staten. Volgens de auteurs zijn er geen aanwijzingen die deze gedachte ondersteunen. De studie betreft 4000 woonhuisblokken in Cleveland, en laat zien dat de nabijheid van sociale woningbouwprojecten een klein, maar wel statistisch significant effect heeft op de hoeveelheid geweldsdelicten (moord, verkrachting, roof). Toch is de nabijheid van deze woningbouw een van de minst belangrijke voorspellende factoren van deze vorm van criminaliteit wanneer de sociaal-economische en huisvestingscriteria van de aangrenzende blokken in beschouwing worden genomen. Bovendien hebben blokken in de buurt van, maar niet grenzend aan de sociale woningbouw, geen beduidend hogere graad van geweldsdelicten of delicten gericht tegen andermans vermogen. De auteurs stellen voor de sociale woningbouwprojecten kleiner van opzet te maken en deze minder in het centrum van de steden te concentreren. Met literatuuropgave.

23

Smith, D. A., and C. A. Visher. *Street level justice: situational determinants of police arrest decisions.* Social Problems, 29e jrg., nr. 2, december 1981, blz. 167-177 (USA).

In dit artikel worden de verschillende handelwijzen door de politie bij arrestaties nader onderzocht. Gegevens uit 1977 betreffende confrontaties van politie met verdachten tonen aan dat de arrestatiepraktijken zowel legale als buitenwettelijke factoren weerspiegelen. De beslissing om een verdachte in hechtenis te nemen wordt beïnvloed door kenmerken als o.m. ras en gedrag van de verdachte, en de aanwezigheid van omstanders. Bovendien wordt de kans op arrestatie vergroot door de ernst van de overtreding. In tegenstelling tot veel bestaande literatuur hebben vrouwen en mannen gelijke kans op arrestatie. De betekenis van de resultaten van dit onderzoek t.o.v. theoretische modellen van politiegedrag wordt besproken, evenals de gevolgtrekkingen van deze analyse voor criminologische onderzoeken in het algemeen. Met literatuuropgave.

Roëll, A., en J. J. M. van Dijk. *Praktijkgerichte onderzoeken naar bestrijding fietsendiefstal*.

Algemeen politiebld, 131e jrg., nr. 7, april 1982, blz. 147--151 (N).

In dit artikel wordt verslag gedaan van een tweetal studies, die de auteurs hebben verricht naar de preventie van fietsendiefstal. Wat betreft de technische beveiliging hebben de onderzoekers een experiment verricht in Amsterdam. Er zijn paarsgewijs fietsen (zowel oude als nieuwe) uitgezet op verschillende plaatsen met verschillende sloten. De conclusies van dit experiment zijn: dat een ringslot beter is dan geen slot; een betere kwaliteit van het ringslot vermindert de kans op diefstal; vastketenen is beter dan een stevig ringslot; een nieuwe fiets wordt eerder gestolen dan een oude; een fiets tussen een hoop andere in, op een druk punt wordt eerder gestolen dan eentje die geïsoleerd op een stiller punt is weggezet. Bij deze conclusies maken de auteurs enkele kanttekingen, waarbij zij o.a. opmerken dat preventie van diefstal van fietsen veel meer een politiek probleem dan een technisch probleem is. Wat betreft de opsporing geven de auteurs in dit artikel een discussiebijdrage. Zij hebben de mogelijkheid van radiolokatie uitgetoet in Arnhem en Den Haag. Uit dit beperkte onderzoek blijkt dat het mogelijk is om langs deze weg gestolen fietsen op te sporen, maar er zitten zowel technische als juridische problemen aan vast.

78

Gevangeniswezen

25

Balkema, J. P. *Partiële wijziging beginselenwet gevangeniswezen*.

Nederlands juristenblad, 57e jrg., nr. 11, maart 1982, blz. 318--323 (N).

Op 1 september 1981 is de Wet tot partiële wijziging van de Beginselenwet gevangeniswezen in werking getreden. Hierbij zijn slechts twee artikelen uit de BWG gewijzigd. Aan het tweede lid van art. 4 is een regeling voor het secretariaat van de Centrale Raad van Advies voor het gevangeniswezen, de psychopatenzorg en de reclassering gegeven. Het tweede lid van art. 34 is herschreven in verband met de afschaffing voor een groot aantal inrichtingen van de uitgaanskas. Deze wijzigingen van de BWG hadden tot gevolg dat de Gevangenismaatregel (KB 16 juni 1981 Stb. 407) moest worden aangepast en op een aantal punten zelfs worden gewijzigd. De auteur gaat in dit artikel in op deze nieuwe bepalingen. Het valt daarbij op dat de nieuwe bepalingen welke o.m. de uitgaanskas, en de kantinevoorzieningen betreffen, neerkomen op een vergroting van de departementale invloed op het penitentiaire beleid. Te verwachten valt dat er dan ook meer dan vroeger bij circulaire geregeld zal worden waarbij de kans groot is dat er

minder rekening gehouden zal worden met de tussen de inrichtingen bestaande verschillen. Het wijzigingen doorvoeren via het Huishoudelijk Reglement zou meer recht doen aan de specifieke situatie in de inrichting. Met literaturopgave.

26

Besier, E. J., en M. J. A. Bruning. *De jeugdgevangenis 'Nieuw Vosseveld' in Vught.*

Balans, 13e jrg., nr. 2, 1982, blz. 1-7 (N).

In dit artikel geven de auteurs inzicht in hoeverre 'Nieuw Vosseveld' erin geslaagd is om een klimaat te scheppen, waarin aanzetten tot resocialisatie een kans van slagen hebben. Na een overzicht te hebben gegeven van de specifieke moeilijkheden enerzijds en de positieve ontwikkelingen in de laatste jaren anderzijds, gaan zij in op drie aspecten van deze inrichting, nl. het gebouw, het personeel en de gedetineerden. Aan de hand van een schematische schets worden de verschillende paviljoens beschreven en de invloed van evt. nieuwbouw. Er wordt ingegaan op de personeels-situatie, die niet zonder problemen is; met name in de samenwerking, waardoor eenduidigheid en continuïteit in de bejegening van de gedetineerden in het gedrag dreigt te komen. Vervolgens worden de verschillende dienstvakken besproken. Wat betreft de gedetineerden wordt er ingegaan op de algemene doelstelling van het gevangeniswezen en de uitwerking hiervan voor diegenen die in 'Nieuw Vosseveld' komen. Vervolgens worden de ontwikkelings-, ontspannings- en sportmogelijkheden; de buitencontacten en de moeilijkheden met het gebruik van drugs binnen de inrichting beschreven.

79

27

Besier, E. J. *Jeugdhuis van bewaring 'De Sprang'.*

Balans, 13e jrg., nr. 3, 1982, blz. 1-7 (N).

Naast de normale huizen van bewaring zijn er in Nederland drie aparte jeugdhuisen van bewaring nl. in Haarlem, Amsterdam en Den Haag. Het betreft drie zelfstandige inrichtingen die elk echter wel op hetzelfde terrein liggen als bijvoorbeeld het huis van bewaring voor volwassen mannen van dat arrondissement, waarmee ook bepaalde faciliteiten worden gedeeld. Het huis 'De Sprang' neemt echter een aparte plaats in, omdat deze inrichting als experimentele inrichting is opgezet en hierdoor van de andere huizen van bewaring een afwijkende vorm kreeg die tot op heden is geconsolideerd. In dit artikel behandelt en analyseert de auteur de bijzondere positie van 'De Sprang' en geeft aan welke filosofie er achter deze opzet schuil gaat. Opvallend is dat een meerderheid van de gedetineerden ervaart dat de detentie in 'De Sprang' nuttig te besteden is. Naast het volgen van een opleiding of cursus wordt men in staat gesteld zich op het sociale of persoonlijke vlak te ontwikkelen.

Busch, M. *Möglichkeiten sinnvoller Vollzugsgestaltung bei langen Strafen.*

Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, 31e jrg., nr. 1, februari 1982, blz. 18–26 (BRD).

In de literatuur over langgestraften worden voornamelijk twee probleemgebieden besproken. Enerzijds wordt de langdurige straf op juridische aspecten onderzocht, anderzijds blijven de onderzoeken beperkt tot het terrein vóór de behandeling. Dit houdt in dat statistische, criminologische, psychologische en sociologische onderzoeken op de voorgrond staan, terwijl de sociaal-pedagogische en therapeutische aspecten nauwelijks behandeld worden. De auteur is van mening dat juist deze laatste twee aspecten meer benadrukt zouden moeten worden. De stand van de onderzoeken m.b.t. de langdurige vrijheidstraf en de gevolgen daarvan worden besproken, alvorens de auteur komt tot de kern van zijn betoog: aspecten van de behandeling. Hierbij wordt o.m. ingegaan op de vraag of het gewenst is dat in instellingen een differentiatie naar strafduur toegepast moet worden of niet. Met literaturopgave.

Conley, J. A. *Economics and the social reality of prisons.*

Journal of criminal justice, 10e jrg., nr. 1, 1982, blz. 25–35.

In dit artikel onderzocht de auteur de invloed die economische krachten hebben gehad op het gevangenisstelsel in de Verenigde Staten. Naar zijn mening zijn er twee theoretische benaderingen van het ontstaan en de groei van een gevangenisstelsel. De ene beschouwt het bouwen van gevangenissen en het organiseren van een detentiesysteem als het resultaat van een sociale en politieke stabilisering in een samenleving. De andere benadering ziet de oorsprong juist gelegen in de klassetegenstellingen die een onevenwichtige samenleving kenmerken. De auteur gaat ervan uit dat er een groot verschil kan bestaan tussen de economische machten die een gevangenisstelsel doen ontstaan en die het gebruik bepalen in de jaren van zijn bestaan. Met een historische analyse toont de auteur aan dat er een verband bestaat tussen economische factoren en de ontwikkeling van een gevangenisstelsel. Hij acht het onjuist dat de zgn. 'new criminologists' uitsluitend de ontwikkeling van het gevangenisstelsel verklaren door te verwijzen naar sociale bewegingen in de samenleving die in meer of mindere mate aandringen op resocialisatie of uitstoting van wetsovertreders.

Met literaturopgave.

Ruller, S. van. *Over paniekprognoses en nieuwbouwbeleid.*

De auteur plaatst in dit artikel enige kanttekeningen bij het rapport over de capaciteitsproblemen bij het gevangeniswezen. Na kort de strekking van dit rapport te hebben weergegeven, gaat hij in op de prognose tot 1990 en de aanbevolen nieuwbouwplannen. In het rapport wordt ervan uitgegaan dat het justitiebeleid onveranderd bleef. De auteur toont aan dat deze veronderstelling berust op cijfers die niet verder reiken dan 1978, en dat de wijziging van de strafmaxima bij de opiumwet van 1975 van 4 naar 12 jaar van invloed is geweest op de stijging van de lange gevangenisstraffen in de afgelopen 10 jaar. In het rapport heeft men twee zaken, van belang voor het aantal gevangenen in de toekomst, buiten beschouwing gelaten, te weten de prognoses omtrent het te verwachten aantal 18- en 19-jarigen en die omtrent de bevolkingsontwikkelingen na 1990. Verder zet de auteur vraagtekens bij het argument van de criminaliteitsstijging in de jaren '70 en de in het rapport verwachte voortzetting daarvan in de jaren '80. De auteur vindt dat er beter enige ondercapaciteit kan zijn die het insluiten van personen afremt, dan overcapaciteit die juist daartoe stimuleert.

Kinderbescherming

Zie ook de excerpten nrs. 13 en 45.

31

Gunsteren-Bolt, J. van, en M. Andriessen. *Jeugdbescherming in Massachusetts*.

Intermediair, 18e jrg., nr. 9, maart 1982, blz. 19-31 (N).

In dit artikel doen de schrijfsters verslag van het opvangsysteem van jonge criminelen zoals dat in Massachusetts (M) is georganiseerd. Eén van hen heeft in dit werkveld als vrijwilligster gewerkt. Het systeem van M. heeft de naam, een van de modernste in de wereld te zijn. Het verschilt op belangrijke punten van andere Amerikaanse staten en van de situatie in Nederland. In de eerste plaats worden de jeugdige delinquenten afzonderlijk benaderd, d.w.z. zij worden nooit samen met jongeren die om niet strafrechtelijke redenen in het systeem zijn opgenomen, behandeld. Daarbij komt het in M. niet voor dat jongeren in strafinrichtingen met ouderen samen worden geplaatst. De jonge delinquenten worden in M. tegemoet getreden vanuit hun eigen perceptie van de werkelijkheid. De werkwijze die dit systeem zoveel faam heeft gebracht is zeer moeizaam bereikt. De auteurs doen verslag van de tegenwerking die hierop is uitgeoefend door de andere betrokken overheidsinstituten. Er bestaat volgens hen in Amerika een nog grotere angst voor criminaliteit bij de bevolking dan in Europa het geval is. Hierdoor was er veel verzet tegen de werkwijze waarbij aan de delinquent relatief veel vrijheid wordt gelaten.

Met literatuuropgave.

Junger Tas, J. *Veranderingen in de residentiële ambulante zorg voor kinderen.*

Jeugdbescherming en onderzoek; speciale uitgave, december 1981.

In dit nummer, dat in z'n geheel is gewijd aan de veranderingen in de residentiële en ambulante zorg voor kinderen, bespreekt de auteur eerst de reductie van de input van het systeem, daarna de veranderingen in de aard van het ingrijpen. Hierna stelt zij voor de diversie uit het kindbeschermingssysteem weg te nemen en bespreekt ze tenslotte de veranderingen in het hulpverleningssysteem. Zij wijst op het feit dat zowel het O.M. als de raden voor de kindbescherming kunnen bijdragen aan een vermindering van de opname van jongeren in het kindbeschermingssysteem. Zij stelt voor sommige categorieën jongeren geheel uit te sluiten. De auteur bespreekt verder de afname in de residentiële zorg. De hulpverlening richt zich op het krijgen van werk, het vinden van woonruimte, het krijgen van uitkeringen en het ontwikkelen van sociale contacten. Ten aanzien van de organisatorische problemen bij deze hulpverlening merkt zij op dat de verschillende instituten strenge selectie-mechanismen hanteren bij de toelating, terwijl van een goede onderlinge afstemming geen sprake is. Aan het slot van haar artikel plaatst de auteur o.a. enkele vraagtekens bij de effectiviteit van de ambulante of semi-residentiële hulpverlening.

82

Traulsen, M. *Die Bedeutung leichter und schwerer Delikte für den Anstieg der Jugendkriminalität.*

Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 65e jrg., nr. 2, april 1982, blz. 98-109 (BRD).

In zijn discussiebijdrage: 'waarom de jeugdcriminaliteit moet stijgen' komt Quensel tot de indruk dat, 'bij een in ieder geval licht expanderende algemene criminaliteit in het bijzonder de minder ernstige delicten onder kinderen, jeugdigen, vrouwen en ouderen toenemen, terwijl de ernstige vormen van criminaliteit stabiel zijn en zelfs wat teruglopen'. In tegenstelling hiermee zijn andere auteurs van mening dat de jeugdcriminaliteit niet onbeduidend toegenomen is, in het bijzonder als het gaat om geweldsdelicten. Quensel noemt de toename van de jeugdcriminaliteit een oud 'cliché'. Vanuit de praktijk wordt echter de zorg uitgesproken dat het probleem van de kant van de wetenschap niet serieus wordt genomen. De auteur van dit artikel bekijkt kritisch de uitkomsten van Quensel en vergelijkt die met onderzoeksresultaten van o.a. Albrecht, Lamnek en Steffen. Zij onderscheidt drie leeftijdsgroepen: kinderen, jeugdigen en jong-volwassenen. Volgens de politiestatistiek verloopt de ontwikkeling van lichte en meer ernstige delicten in de periode 1973-1980 bij kinderen, jeugdigen en jong-volwassenen niet volgens een zelfde patroon. Bij kinderen en jeugdigen zijn de laatste

jaren niet alleen de minder ernstige delicten, maar ook de ernstige delicten gestegen. Een meer dan gemiddelde stijging vond plaats bij de minder ernstige delicten als warenhuisdiefstal, beledigingen en vandalisme. De stijging van deze delicten nam weliswaar zeer toe tussen 1973 en 1980, maar het aandeel dat deze delicten innamen onder alle gepleegde delicten steeg slechts in geringe mate. De structuur van de jeugdcriminaliteit van deze leeftijdsgroepen is daardoor maar weinig veranderd.
Met literatuuropgave.

Politie

34

Bell, D. J. *Police uniforms, attitudes and citizens.*
Journal of criminal justice, 10e jrg., nr. 1, 1982,
blz. 45-55.

De auteur stelt in dit artikel vast dat er een verband bestaat tussen de houding van de bevolking tegenover de politie en het uniform dat de politie draagt. Hij betoogt dat het uniform niet alleen de drager in zijn gedrag beïnvloedt, maar ook de houding van de omgeving tegenover de drager van het uniform mede bepaalt. Met behulp van een onderzoekje waarbij een groep politie-agenten verschillend gekleed de burger tegemoet treedt, toont de auteur de verschillende reacties en daarmee de samenhang aan. In zijn slotbeschouwing wijst de auteur op het belang van dit soort onderzoek. Het blijkt namelijk geen zin te hebben om uniformen te veranderen met het oogmerk om de relatie met de burger te verbeteren, en daarbij tegelijkertijd de afstand tussen de politie-ambtenaar en de burger te handhaven door een autoritaire houding bij de politie te bevorderen. De houding van de politie-ambtenaar, dat wil zeggen de wijze waarop hij de burger aanspreekt en tegemoet treedt, is van groot belang voor deze afstand tussen politie en burger. Bij een niet-autoritaire houding blijft een meer militair gevormd uniform toch enige afstand creëren.
Met literatuuropgave.

35

Engelen, L. A. M. van. *De identiteit van de politie-agent.*
Tijdschrift voor de politie, 44e jrg., nr. 2, februari 1982, blz. 63-67 (N).

Een van de doelstellingen van de psychologie is het toetsen van de veronderstellingen die omtrent personen of groepen van personen leven. Deze kunnen onder meer gebruikt worden voor het toetsen van vooroordelen die dikwijls ten onrechte bestaan t.a.v. een persoon of groepen van personen. Opvallend is dat deze vooroordelen dikwijls samenhangen met de persoonskenmerken van de persoon of groep. In dit artikel gaat de auteur nader in op de typische persoonskenmerken van de politiemans en analyseert hier-

bij de vooroordelen welke m.b.t. de politieagent in de samenleving bestaan. De schrijver tracht te onderzoeken welke criteria de politieman bij zijn optreden hanteert, waarbij het opvalt dat de politieman zich soms in een te sterke mate laat leiden door de heersende samenleving. Om veranderingen in het functioneren van de politie te bewerkstelligen zullen meer dan voorheen het geval is, alle betrokken niveaus in een vroeg stadium moeten worden ingeschakeld. Volgens de auteur is dit het beste te realiseren met behulp van actie-onderzoek.
Met literatuuropgave.

36

Harmelen, E. van. *Van politieagent tot delinquent: soms maar één stap.*

Algemeen politiebld, 131e jrg., nr. 4, 20 februari 1982, blz. 82-85 (N).

84

De auteur van dit artikel is agent van gemeentepolitie te Rotterdam en vrijwilliger bij het voorlichtingsproject Delinquentie en Samenleving. Dit voorlichtingsproject is een samenwerkingsproject van Humanitas, de Coornhert-Liga, de Belangengroepering Wetsovertreders en deelorganen van reclasseringsinstellingen. Het project stelt zich ten doel het beïnvloeden van opinies en houdingen t.z.v. wetsovertreders. In dit artikel gaat de auteur nader in op de doelstellingen en werkwijze van dit project waarbij hij tevens zijn eigen werkzaamheden binnen dit project aangeeft. Vervolgens gaat hij in het kort in op de veranderde rol van de politieagent binnen de samenleving.

37

Laere, E. M. P. van. *Aanbevelingen uit Binnenspiegel nader bekeken (1).*

Algemeen politiebld, 131e jrg., nr. 8, april 1982, blz. 171-175 (N).

Enkele maanden geleden is door de Amsterdamse korpsleiding het rapport Binnenspiegel vrijgegeven. Dit rapport gaat over een intern onderzoek naar normafwijkend gedrag en wat er aan te doen is. Het rapport wordt afgesloten met een vijftiental aanbevelingen om normafwijkend gedrag te verminderen. In dit artikel zet de schrijfster deze aanbevelingen af tegen buitenlandse (en vooral Amerikaanse) literatuur. De auteur gaat nader in op het probleem dat de ervaringen die men in het buitenland heeft met maatregelen tegen normafwijkend gedrag, niet zo maar naar de Nederlandse situatie overgebracht kunnen worden. Daarnaast worden de resultaten van het onderzoek naar effecten van maatregelen tegen normafwijkend gedrag behandeld, waarbij de desbetreffende aanbevelingen uit Binnenspiegel worden vermeld.

Met literatuuropgave.

Legebeke, G. *De opkomst van de Nederlandse anti-terreurbrigades.*

Kri, 12e jrg., nr. 2, maart 1982, blz. 18–20 (N).

Naar aanleiding van het optreden van zgn. aanhoudingseenheden in Dodewaard, geeft de auteur in dit artikel een discussie bijdrage over de anti-terreurbrigades. Na inzicht te hebben gegeven in het ontstaan van deze brigades, geeft hij globaal aan met wat voor activiteiten deze anti-terreurbrigades zich de afgelopen tijd hebben beziggehouden en wat de planning van de rijkspolitie en gemeentepolitie is voor de totaal te vormen arrestatiesecties. Met behulp van informatie van een ex-lid van de Groep Bijzondere Opdrachten van de Arnhemse gemeentepolitie geeft de auteur de speciale status aan van de leden van de arrestatieteams in vergelijking met het overige politiepersoneel. Daarnaast wordt inzicht gegeven in de gedragscodes die heersen binnen zo'n arrestatieteam. Met behulp van antwoorden van de Minister van Justitie in het parlement, op vragen van Tweede-Kamerleden n.a.v. het optreden van aanhoudingseenheden in Dodewaard, toont de auteur aan dat anti-terreurbrigades ingezet worden tegen vreedzame actievoerders.

85

Punch, M. *Management and control of organizations: occupational deviance, responsibility and accountability.*

Police science abstracts, 9e jrg., nr. 6, november/december 1981, blz. 1–1V (N).

Dit artikel bevat enkele hoofdlijnen uit de inaugurele rede van de auteur die werkzaam is aan de afdeling sociologie van het Instituut Nijenrode te Breukelen. Het corruptieschandaal bij de Amsterdamse politie aan het eind van de 70-er jaren werd door de schrijver onderzocht met behulp van symbolisch interactionisme, kwalitatieve methoden en participerende observatie. Drie facetten van het politiewerk werden bestudeerd nl. de patrouillering, de aard van het afwijkend politiegedrag en het milieu van middelbare politiefunctionarissen in leidinggevende posities op wijkniveau. Corruptiepraktijken die in New York en Londen al ruimschoots bekend waren deden met deze affaire hun intrede in Nederland. De institutionele crisis binnen de Amsterdamse politie die van deze zaak het gevolg was en aangewakkerd werd door de pers wordt door de schrijver nader belicht. Er bleek een diepe kloof te bestaan tussen de hogere en lagere politiemensen. De laatsten doorbraken de ongeschreven wetten van zwijgzaamheid binnen het politiekorps en kozen voor solidariteit binnen hun 'peer group' ten koste van de hogere politiefunctionarissen die ze als hun gemeenschappelijke vijand beschouwden. De politieleiding bleek niet in staat aan deze situatie het hoofd te bieden en liet de affaire daardoor escaleren tot een institutionele crisis. De schrijver meent dat

de Amsterdamse politie er – in tegenstelling tot de New Yorkse en Londense korpsen – niet in geslaagd is de werkwijze van de politie zodanig te veranderen dat corruptie bemoeilijkt wordt. De oorzaak moet gezocht worden in de ouderwetse, amateuristische organisatie van de Amsterdamse politie met de automatische bevorderingen, het ontbreken van opleidingen voor hogere posities, het ontbreken van recrutering van buitenaf van hogere functionarissen en het kasteelsysteem van toetreding tot de officiersrangen. Dit alles veroorzaakte dat men niet bestand was tegen de snelle veranderingen van de 70-er jaren waardoor Amsterdam evolueerde tot een wereldstad met een criminele subcultuur en een internationale drugshandel. De schrijver eindigt met een aantal aanbevelingen om de kwaliteit van het leiderschap bij de politie te verbeteren.

40

Schaaf, J. H. van der. *De wijkagent, een klassehelper?* Maandblad geestelijke volksgezondheid, 37e jrg., nr. 3, maart 1982, blz. 219–235 (N).

86

De politie is de laatste tijd op allerlei wijzen in het nieuws. Te denken valt dan aan het optreden van de Mobiele Eenheid, het voorstel voor een nieuwe politiewet, enzovoorts. Een minder spectaculaire, maar maatschappelijk wel belangrijke ontwikkeling is het optreden van de wijkagent. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van de plaats en de werkzaamheden van de wijkagent. Het wordt duidelijk dat zijn functie het produkt is van ontwikkelingen in de samenleving, de politie en de professionele zorgverlening. De toekomstige ontwikkeling van de functie van wijkagent hangt daarom ook in sterke mate af van de verdere ontwikkelingen in de samenleving, bij de politie en de professionele zorgverlening. Met name het denken over hulpverlening en kaderstelling spelen daarin een rol van betekenis.
Met literaturopgave.

41

Spoel, H. van der, en A. G. M. Olthof. *Socio-preventieve aanpak vandalistisch gedrag.* Algemeen politiebld, 131e jrg., nr. 8, 17 april 1982, blz. 179–185 (N).

Gedurende de periode van 1 april 1981 tot 23 mei 1981 is in Waddinxveen het project 'vandalisme, ongezond gedrag op straat' uitgevoerd. De auteurs zijn er vanuit gegaan dat plaatselijke statistieken eigenlijk weinig zeggen over omvang en ontwikkeling van het vandalisme te Waddinxveen. Ze geven echter wel een indicatie, er is iets aan de hand, maar de omvang is niet duidelijk. Om een beter beeld te krijgen van het vandalisme te Waddinxveen werden gegevens verzameld van de dienst openbare werken, brandweer, scholen en woningbouwverenigingen. Hierop werden gesprekken gevoerd met de plaatse-

lijke overheid, personeel van de Waddinxveense middenstandsvereniging en onderwijzend personeel. Vervolgens werd een werkgroep samengesteld. Doelgroepen waren kinderen in de leeftijd van tien tot dertien jaar, alsmede ouders en ouderen in het algemeen. Het project zou bestaan uit vijf onderdelen, te weten: 1. projectonderwijs op de scholen; 2. een puzzelactie voor scholieren; 3. perscampagnes; 4. aangepast politietoezicht/-optreden; 5. een climax van het geheel bij de officiële opening van het nieuwe politiebureau te Waddinxveen en de daaraan verbonden open dag. Aan de hand van een vergelijking van een aantal gegevens kan geconcludeerd worden, dat het project een positieve invloed heeft gehad op het vandalisme-probleem te Waddinxveen. Het was belangrijk dat het project lokaal van opzet was en dat vele disciplines zich hebben beziggehouden met de opzet en uitvoering van een en ander. Er is minder geregistreerd vandalisme. Preventie verdient constante aandacht. Preventie is een zaak van de samenleving.

Ook elders zijn er initiatieven t.a.v. vandalisme. Als voorbeeld daarvan is in dit nummer ook een verslag geplaatst, dat werd toegestuurd door de groep Ferwerderadeel. Ook hier een samenwerking van politie en leerkrachten. Een werkgroep had tot taak het project voor te bereiden d.m.v. een draaiboek. In dit draaiboek zijn suggesties gedaan voor leerkrachten en leerlingen, zoals kringgesprek, vandalisme-boekje, vandalisme-sticker, diaserie en tentoonstelling.

87

42

Velzen, J. van, en E. Rood-Pijpers. *Het ene 'nee' is het andere niet; voorstellingen van de politie: een onderzoek naar opinies.*

Intermediair, 18e jrg., nr. 12, 26 maart 1982, blz. 29-35.

Om meer inzicht te krijgen in de achtergronden van de opinies, die er bij de bevolking bestaan ten aanzien van justitie, politie en criminaliteit, hebben de auteurs een onderzoek verricht naar de voorstellingen die mensen hebben over het strafrechtelijk systeem en het verschijnsel misdaad. Door middel van open interviews met een steekproef uit de bevolking komen de auteurs tot zes afgeronde types (sociale representaties). Met behulp van een voorbeeld maken de auteurs duidelijk dat de door hun verrichte informatieverzameling, het mogelijk maakt opinies in hun contexten te bestuderen, en daarmee ogenschijnlijk eensluidende opinies te kunnen differentiëren en interpreteren.

43

Whitaker, G. P. *What is patrol work?*

Police studies, 4e jrg., nr. 4, winter 1982, blz. 13-22.

Aangezien er weinig systematische informatie is over hoe de politieagent in surveillance zijn/haar tijd

besteedt, heeft de auteur een aantal recente gedetailleerde studies met elkaar vergeleken. In dit artikel doet hij hier verslag van, waarbij hij drie aspecten aan de orde stelt, te weten: hoe besteden politieagenten hun tijd; met wat voor problemen worden politieagenten geconfronteerd, als zij met de bevolking in aanraking komen en wat voor activiteiten ontplooiën politieagenten om de orde te handhaven en burgers te helpen. De opvallendste resultaten van zijn bevindingen zijn dat gemiddeld vijf uur van de werkdag gevuld wordt met handelingen naar eigen goeddunken van de agent en drie uur met de toegewezen politietaken. Gemiddeld 40% van hun tijd wordt besteed aan bestrijding en oplossing van misdaden, terwijl 60% besteed wordt aan o.a. verkeersproblemen en hulpverlening.

Drugs

44

Leenen, H. J. J. *Gedwongen behandeling van drugsverslaafden en de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam.*

Ars aqua, 31e jrg., nr. 4, april 1982, blz. 192–194 (N).

88

Het probleem van de drugsverslaafden, met name verslaafden aan hard drugs, is groot geworden, en heeft diverse reacties opgeroepen – zowel van de zijde van het publiek als van de overheid. Eén van die reacties is de roep tot gedwongen behandeling. De auteur beperkt zich in dit artikel tot de vraag of gedwongen behandeling van drugsverslaafden juridisch mogelijk is in het licht van het nieuwe grondwetsartikel, dat de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam in de grondwet verankert (1.10a). De schrijver is van mening dat de gedwongen behandeling van drugsverslaafden onder deze grondwettelijke bescherming valt. De vraag die daarbij valt is welke ruimte art. 1.10a laat voor de gedwongen behandeling. Voor de beantwoording hiervan onderscheidt de auteur vier categorieën van verslaafden, aan de hand waarvan hij de nieuwe grondwettelijke bepaling voor elk van deze categorieën toelicht. De schrijver concludeert dat t.a.v. de gedwongen behandeling de functie van art. 1.10a o.m. is, dat het een formele basis schept voor het beschermen van mensen tegen dwangbehandeling waarbij geen wettelijke regeling bestaat, en dat het een wettelijke regeling vergt wil dwangbehandeling mogelijk zijn. ..
Met literatuuropgave.

45

Rood-de Boer, M. *Een nieuw jeugdbeschermingsprobleem: kinderen van drugsverslaafde moeders.*

Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht, 4e jrg., nr. 2, maart 1982, blz. 42–44 (N).

In januari 1980 is voor het eerst de publieke aan-

dacht gevraagd voor het probleem dat het aantal kinderen van aan drugs verslaafde moeders een onrustbarende stijging vertoont. Doordat het hele levenspatroon van de verslaafde moeder in het teken staat van de verslaving aan drugs is de kans groot dat de kinderen een minimale aandacht krijgen. Volgens de auteur verstrijkt in dit soort probleemgevallen de periode dat nog een abortus mogelijk is vaak ongemerkt doordat de preoccupatie van de vrouw met de verslavende middelen en de slechte lichamelijke toestand ertoe leiden dat de zwangerschap in een vroeg stadium niet wordt herkend. Van een onderzoeksgroep van 94 kinderen stierven er 13; dat is drie keer zo veel als in de vergelijkbare niet-verslaafde groep. Deze cijfers zijn uit één Amsterdams ziekenhuis. Volgens de auteur doet zich deze problematiek ook voor in andere steden in Nederland. Zij acht een speciaal bureau voor dit soort gevallen, zoals door een stedelijke werkgroep die zich met dit vraagstuk heeft bezig gehouden wordt voorgesteld, een reële verbetering. Tegelijkertijd signaleert de auteur dat dit voorstel in tegenspraak is met het beleid van de overheid dat ingaat tegen teveel categoriale voorzieningen binnen de kinderbescherming.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, 's-Gravenhage, tel. 070-706553/55.

Berghuis, A. C. en G. Paulides. *Faillissementen bij besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid; een studie naar misbruik van rechtspersonen; interimrapport.*
's-Gravenhage, Ministerie van justitie, 1982.

90

Bommels, B. *Het blauwe leger; de politie in Nederland.*
Haarlem, De Haan, 1981.

Brand-Koolen, M. J. M. en F. M. E. Zoete. *Het functioneren van de vreemdelingendienst.*
's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1982.

Cairo, R. A. en P. W. M. Smink. *Ervaringen van vreemdelingen met vreemdelingendiensten; een onderzoek naar de ervaringen van Turken, Marokkanen en Surinamers.*
's-Gravenhage, Ministerie van justitie, W.O.D.C., 1982.

Crime and public housing; proceedings of a workshop held in September 1980; ed. by M. Hough and P. Mayhew.
London, Home office, 1982.

Crime prevention; ed. by E. Kühlnhorn and B. Svensson.
Stockholm, Research and development division, 1982.

Criminal injuries compensation board; seventeenth report; account for the year ended 31st March 1981.
London, H.M.S.O., 1981.

Dijkhuis, G. *Niet alleen met stok en steen; een literatuuranalyse van niet-gewelddadige methoden van relbeheersing, uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.*
Oegstgeest, Instituut FOSS, 1982.

Evaluatie commissie voorlopige hechtenis; eindrapport.

's-Gravenhage, Ministerie van justitie, 1982.

Fens, E. en C. Piepers-Praagman. *En de man die sloeg z'n vrouw*; vrouwenmishandeling in historisch perspectief.

Utrecht, Rijksuniversiteit, 1981.

Field, S. and P. Southgate. *Public disorder; a review of research and a study in one inner city area.*

London, H.M.S.O., 1982.

Junger-Tas, J. *L'adolescence délinquente et les années '80*; études prospectives sur les modèles d'intervention et de prise en charge; le cas des Pays-Bas.

La Haye, Ministère de la Justice, 1982.

Modern policing; ed. by D. W. Pope and N. L. Weiner.

London, Croom Helm, 1981.

Moolenaar, A. *Verkeer en verkeersveiligheid*; massale mobiliteit en de problemen van ordening, handhaving en afdoening bij politie en justitie, met een speciale uitwerking van artikel 29 lid 2 WvSv.

Den Haag, z.uitg., 1982.

Omgangsrecht in verband met scheiding.

Rijswijk, Emancipatieraad, 1981.

Politie op gemeentelijke grondslag; VNG-proeve van een politiewet.

's-Gravenhage, Vereniging van Nederlandse gemeenten, 1982.

Schrijnen, M. *Het persoonlijkheidsonderzoek in de Rijksinrichtingen voor minderjarigen anno 1980.*

Amsterdam, Vrije universiteit, 1981.

Sixth annual report of the crime victims reparations board of Minnesota; July 1, 1980 to June 30, 1981.

St. Paul, Minnesota department of public safety, 1981.

Verslag van de activiteiten inzake 'experiment opvang drugverslaafden' te Amsterdam in huis van bewaring.

's-Gravenhage, Ministerie van justitie, 1982.

Verslag van de activiteiten inzake 'experiment opvang drugverslaafden' te Rotterdam in huis van bewaring.

's-Gravenhage, Ministerie van justitie, 1982.

Verslag van de ervaringen met het 'experiment opvang drugverslaafden' in Amsterdam en Rotterdam in de huizen van bewaring.

's-Gravenhage, Ministerie van justitie, 1982.

Vlek, G. C. K. *Zeg eens eerlijk, denk jij dat je het*

aankan? De werkdruk in de algemene surveillance-dienst van de gemeentepolitie; beleidsgericht verslag van een voor-onderzoek; samenvatting.

's-Gravenhage, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Directie politie, afdeling onderzoek en ontwikkeling, 1982.

Voetbalbeleving en vandalisme.

's-Gravenhage, Instituut voor sociaal beleidsonderzoek, 1982.

Voorstel tot herziening van de primaire politie-opleiding: eindrapport van de stuurgroep herziening primaire opleiding.

's-Gravenhage, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Hoofdafdeling opleiding en vorming, Directie politie, 1982.

Warnsveldconferentie 1981 (gehouden op 12 oktober 1981).

Z.pl., z.uitg., ± 1982.

Wijck, M. van. *Etikettering van gedetineerden:*

etikettering en stigmatisering van gedetineerden bij het nemen van overplaatsingsbeslissingen.

Boskoop enz., De woelrat, 1982.

Redactie

mr. T. van der Minne-Frank
mr. M. R. Duintjer-Kleijn

Coördinatie en literatuuroverzicht

W. M. Been

Voor inlichtingen: 070-706555 ('s middags)

Adreswijzigingen uitsluitend schriftelijk door nieuwe adres aan te brengen op adreswikkels waarop oude adres vermeld staat.

Aanvragen voor nieuwe abonnementen en opzeggingen dienen eveneens schriftelijk te geschieden.

Correspondentieadres:

Administratie Justitiële Verkenningen
Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie-
centrum.
Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage.

Uitgave van

Het Ministerie van Justitie

Druk

Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage

Opname in dit blad betekent niet dat de inhoud der artikelen het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.